

Ιωάννης Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

Άλογο ή περί αμφισημίας ιππικής

1. Εισαγωγή στο θέμα

ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟ ΠΑΘΟΣ ΤΩΝ ΜΕΓΑΛΩΝ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ να μιλάνε για «τέλος»: ο Hegel για τέλος της ιστορίας, ο Comte για τέλος της Μεταφυσικής και οι Nietzsche - Heidegger για τέλος της φιλοσοφίας. Έχει διαπιστωθεί στην ιστορία του πνεύματος κάτι άλλο: από το εκάστοτε ισχύον εκκολάπτεται η απόδραση στη μεταβολή. Αυτό το ονομάζουμε *ισχύον μεταβαλλόμενο*. Παραπέμπει, ίσως, αυτή η θέση σε εξαιρετικές εμπιώσεις εμπειρικές, συμπυκνωμένες στο βάθος φράσεων όπως: “Souffrir passé, avoir souffert ne passe jamais”; («Ο πόνος περνάει, το να έχεις πονέσει δεν περνάει ποτέ»); (Μπερντιάεφ 2010, 239). Στο Άλογο, μια «απαγορευμένη ζώνη» στην οποία δεν έχουμε δώσει την πρέπουσα προσοχή, εγγράφεται και ο γενετικός κώδικας αυτού που ονομάζουμε *ισχύον μεταβαλλόμενο*. Υποστηρίζουν, πάντως, ορισμένοι, ότι για το Άλογο στοιχείο της ζωής και του κόσμου έχουν ειπωθεί πολλά, ίσως τα πάντα, και προτιμότερο θα ήταν να αποφύγει κανείς «να μιλήσει με πάθος», όπως θα έλεγε ο Καμύ, γι’ αυτό το θέμα.

Ο λόγος είναι «εγγεγραμμένος» στα μητρώα του Άλογου. Διαφορετικά δεν θα είχε κανένα τρόπο κατάφασής του: ως προς τι θα μπορούσε να προσμετρηθεί; «*Η σκέψη και ο λόγος είναι λογικά στοιχεία του Όντος. Το έλλογο βυθίζεται στο άλογο και στο υπέρλογο*» (Μπερντιάεφ 2010, 103). Κι όμως, για ένα ανοιχτό ερώτημα, όπως είναι η *λογική του Άλογου*, ή, για να το διατυπώσουμε διαφορετικά, το *ουδέποτε εξαντλούμενο υπέδαφος του λόγου*, τελεσίδικη απάντηση δεν θα μπορούσε να υπάρξει. Με εκφραστικά εργαλεία δάνεια από τον Nietzsche, θα προτείναμε: *Μην ακούς τον άλλους, σκάψε βαθιά, δεν είναι το σκοτάδι, είναι το Άλογο*. Επίσης, παραφράζοντας ό,τι έχει πει ο Μ. Μπακούνιν για την ελευθερία θα λέγαμε: *Από τα Άλογο δεν μπορείς να κόψεις ούτε ένα κομματάκι. Αμέσως όλο το Άλογο συγκεντρώνεται σε αυτό το μικρό κομματάκι*. Πεδίο δόξης

λαμπρό για τη σύγχρονη φιλοσοφία. Θέτουμε, λοιπόν, το ερώτημα *όχι τι είναι το Άλογο, αλλά ποιο είναι το νόημά του*. Εξ αυτού του λόγου τίθεται προς διαπραγμάτευση η «λογική» του ή το «υπέδαφος του λόγου», που είναι καταδικασμένο να παραμορφώνεται. Υπάρχει, εν προκειμένω, μια δυσβάσταχτη δυσχέρεια. Για να φανερωθεί το νόημα του Άλογου, πρέπει η όλη η προσπάθειά μας να στηριχθεί στις κυρίαρχες παραστάσεις και να το προσαρμόσει προς αυτές, με αποτέλεσμα να μην αποφύγει την παραμόρφωσή του (σγκρ. Heidegger 1973,243 κ.εξ.). Δεν το αποδεχόμαστε με την έννοια του γερμανικού-φιλοσοφικού Ungrund, τουτέστι ως αβυσσαλέο σκότος. Πριν χαθούμε, όμως, στους δαιδαλώδεις ατραπούς τέτοιων σκέψεων είναι αναγκαίο, όχι χωρίς κίνδυνο απλοστευσης, να προβούμε εδώ σε ορισμένες διευκρινίσεις, που δεν εξαφανίζουν τον άνθρωπο σε αδιέξοδες αντικειμενικεύσεις.

Δεν υπονοούμε με τον όρο Άλογο την απουσία λογικής ή λόγου, αλλά μια σφαίρα της ανθρώπινης και κοσμικής πραγματικότητας, όπου ο λόγος και η λογική αδυνατούν, λόγω της παραστατικής και της εργαλειακής τους αντοχής, να ιχνηλατούν. Το Άλογο είναι χαρακτηριστικό της *conditio humana*, βάσιμο ανθρωπολογικό στοιχείο. Από αυτήν όμως τη σφαίρα αναβλύζει η υπερβατική σκέψη και θάλλει η αντικομορμιστική συμπεριφορά. *Τέχνη, επιστήμη, πίστη, έρωτας*, καθένα με τον τρόπο του, υποδέχεται και φέρνει στην επιφάνεια Κάτι από την ουσία του Άλογου. Δέσμιος της κομορμιστικής λογικής και του συμβατικού συλλογίζεσθαι παρακάμπτεται το έργο του Εμπειρικού, δεν υποψιάζεσαι τίποτα από «θαύμα» της Ανάστασης, προσπερνάς επιστημονικά θαύματα, όπως είναι οι «Χορδές του σύμπαντος» (Αστροφυσική), ή το ανθρώπινο γονιδίωμα (Βιοπληροφορική) και, το χειρότερο, ανέραστος φεύγεις από τη ζωή. Το διττό ανθρωπολογικό ερώτημα τώρα είναι τούτο: *πρώτον, τι σημαίνει για τον άνθρωπο το γεγονός ότι είναι ον Άλογο και, δεύτερον, πως μπορώ να κατανοήσω τον άνθρωπο καλύτερα χρησιμοποιώντας ως όργανο το Άλογο;*

Το παράλογο δεν είναι Άλογο, αλλά είναι έκλειψη της λογικής, διολίσθηση σε παράνοια και παραφορά. Κλασικά παραδείγματα είναι οι ποικιλότητες φενακισμοί, *ων ουκ έστιν αριθμός*, από την σύγχρονη εργαλειακή ορθολογικότητα, ή καλύτερα την άθλια παράνοια της «οικονομίας των αγορών» και το φανατισμό της θρησκευτικότητας, μέχρι και το φασισμό. Είναι συνεπώς προφανές, ότι το παράλογο πρέπει να αντιπαραβληθεί προς το λογικό, ενώ το Άλογο βρίσκεται εκτός αυτού του διπολισμού. Την αντιπαραβολή μάλιστα αυτή την επιτυγχάνει σε πρακτικό επίπεδο ο κοινός νους, η κοινή λογική και σε θεωρητικό η εκλογικευμένη διαστοχάση. Σε έναν τόπο πέραν αυτής της αντιπαραβολής καταφάσκουν

εκφάνσεις του βίου, όπως *τέχνη, επιστήμη, πίστη, έρωτας*, όταν μένουν στην αυθεντική τους διάσταση και θηρεύουν το *αληθές*, αυτό θα πει, όταν δεν υποκαθίστανται από *Imitationen*, όπως θα δείξουμε παρακάτω.

Επειδή αδυνατούμε π.χ. να αντιληφθούμε τη «λογική» του υπερρεαλισμού τον χαρακτηρίζουμε ως α-νοησία. Η τέχνη, όμως, χάρη στην εξαιρετικά ποιοτική-υπερβατική της δύναμη αντλεί περιεχόμενο από το Άλογο και μας μυεί σε αυτό. Από την άλλη πλευρά, αυτή εντοπίζει και αποδομεί το παράλογο (σγκρ. Gadamer 1995,63 κ.εξ.). Γιατί *εκ φύσεως* κινείται άνετα σε μια εύθραυστη ισορροπία μεταξύ αυτού και του Αλογου. Ο Σοφοκλής, ο Καμύ, ο Κάφκα, ο Ιονέσκου αποδομούν το παράλογο και μας μυούν στο Άλογο. Ωστόσο, τα όρια Αλογου-παραλόγου εμφανίζονται από ένα σημείο και εξής θολά, γίνονται δυσδιάκριτα και ρευστά. Ο Σοπενχάουερ, όπως αναφέρει ο Καμύ στο «Σίσυφο», έπλεκε το εγκώμιο της αυτοκτονίας μπροστά σε ένα τραπέζι γεμάτο φαγητά! Δεν πρόκειται εδώ ούτε για παράλογο, αλλά ούτε και για Άλογο. Πρόκειται, πολύ περισσότερο, για εφυές παίγνιο αντιφατικότητων, που καμία σχέση δεν έχει με τον παραλογισμό του πολέμου και της βίας, ή με το Άλογο στοιχείο της τέχνης. Είναι μια αντικομορμιστική αντιμετώπιση μιας παράλογης συμπεριφοράς, της αυτοκτονίας, που σκοπό έχει να εκπέμψει μηνύματα σε πολλούς αποδέκτες, όσον αφορά τα όρια του λόγου. Επ' ουδενί βεβαίως αυτός ο αντικομορμισμός δεν ταυτίζεται με τον αρχιτεκτονικό μιας πόλης, π.χ. της Brasilia.

Και στους δύο όμως πρόκειται για αντινευτώνεια «κίνηση» ασκητικού τύπου «*Αρσένιε φεύγε και σώζου*». Η φυγή εδώ γίνεται από ένα κόσμο-μαριονέτα, που είναι εγκλωβισμένος στον δυσπόστατο παραλογισμό, δηλαδή τόσο στην παρωδία των καθιερωμένων και ασήμαντων (μικρόνοια), όσο και εκτεθειμένος στην απειλή νέων, αυτονομημένων από τον άνθρωπο, ή υπερκείμενων βίαιων δυνάμεων, που προέκυψαν από τη ραγδαία εξέλιξη πραγμάτων στον κόσμο, με πρώτη και καλύτερη την παγκοσμιοποιημένη οικονομία, ένα παρανοϊκό τερατούργημα, που καταδυναστεύει τον άνθρωπο και την Πολιτική. Κλασικό δείγμα της εργαλειακής ορθολογικότητας! Η άποψη του Ροζάκη για την σημερινή εξαθλίωση είναι ενδιαφέρουσα: «*Όπως και σήμερα: ο ορθολογισμός των οικονομικών δεικτών καταλήγει σε έναν πλήρη παραλογισμό της ανθρώπινης υποστάσεως. Με το πρόσχημα του ορθολογισμού δημιουργήθηκε ένας σχιζοφρενής άνθρωπος, όπως λέει και ο Φρέντερικ Τζέιμσον στη μελέτη του για το μεταμοντέρνο*» (Μαγκλίνης 2012,2).

2. *Ιππεύων ο ελάσσων, ή περί του αλόγου*

Γιατί ονομάζουμε μόνο τον ίππο «άλογο» στην ελληνική γλώσσα; Οι ελληνομαθείς χρησιμοποιούν την έννοια ως αντίθετη στο λογικό και ως χαρακτηριστικό όλων των ζώων. Το άλογο, λοιπόν, αυτό το τόσο συμπαθές έμβιο ον με τα απίθανα χαρακτηριστικά - συμβολισμούς, που αφενός μεν αντιστοιχούνται προς το Άλογο στοιχείο του ανθρώπου, αφετέρου δε ρητά αποστασιοποιούνται από αυτό.

Πόσο αγαπητό θέμα είναι στην πορεία του ανθρώπινου πολιτισμού το άλογο φαίνεται, μεταξύ άλλων, και από τη θέση που κατέχει στην τέχνη, στην ποίηση, στην λογοτεχνία. Από τα μυθικά «άλογα του Διομήδη», τα άλογα του Ρήσου (Αραμπατζής 2007) και τον έφιππο Λέαγρο του Ευφρόνιου (510-500 π.Χ) μέχρι τα καβαφικά «άλογα του Αχιλλέως», από το Δούρειο ίππο, τον Ηνίοχο των Δελφών και το άλογο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, μέχρι τους «Ιππότες» και «το μοναχικό άλογο» (1924) του αυστριακού ζωγράφου Ferdinand Schmuze, τα άλογα του Paolo Uccello, αλλά και τα άλογα στα έργα δύο σύγχρονων και εξαιρετικά προικισμένων ζωγράφων, του Γ. Δέρπαπα και του Σ. Σόρογκα, καθώς και μέχρι το σύγχρονο κινηματογραφικό έργο “*War Horse*” του Στίβεν Σπίλμπερκ, επίσης από του καβαλάρηδες αγίους μας, τον άγιο Γεώργιο και άγιο Δημήτριο, μέχρι την ισπανική ιππική Σχολή της Βιέννης και τα σύγχρονα άλογα του ιπποδρόμου, μια αθλιότητα τζόγου που επουδενί δεν πρέπει να συγχέεται με το άθλημα της ιππασίας (ο θαυμασμός μεταφέρεται και από τον καβαλάρη και από τη γοητεία του αλόγου στην κερδοφορία), αλλά και από τα μικρά αλογάκια, τόσο της Σκύρου, όσο και των παιδικών μας παιχνιδιών και, για να μην ξεχνάμε την παράδοση, από τα άλογα στο αλώνισμα μέχρι το άλογο του ελαιοτριβείου, απλώνεται μια ασύλληπτα εκτενής θεματική με κέντρο αυτό το λίαν αγαπητό έμβιο ον.

Πλήθος απροσμέτρητο και οι συμβολισμοί, από την αρχαία ελληνική λυρική ποίηση μέχρι σήμερα. Ο άνθρωπος, κατά τον Ίβυκο, που όντας *ενώπιος ενωπίω* με τον έρωτα τρέμει, «*ώστε φερέζυγος ίππος αεθλοφόρος ποτί ήραι*» (“*σαν το πολυβραβευμένο γέρικο άλογο ..*”) (Bowra, τομ. Β΄, 1985,41), η νεαρή Θρακιώτισσα που ανάλαφρα χοροπηδάει σαν το πουλάρι και την «καρφώνει» κυριολεκτικά ο Ανακρέων λέγοντάς της «*δεξιόν γάρ ιπποπείρην ούκ έχεις επεμβάτην*», είναι πανάρχαια δείγματα γραφής. Και του Αλκαίου ο ύμνος στους Κάστορα και Πολυδεύκη, οι οποίοι ταξιδεύουν «*ωκυπόδων επ΄ ίππων*», βρίσκεται στην ίδια κατεύθυνση μιας α-γαστής συμπόρευσης ανθρώπου και αλόγου (τομ. Α΄, ό.π.α., 249). Το

«αλογάκι της Παναγίας», ή, επίσης, το «*Λίθινο άλογο που ιππεύει ο πόντος*» εξαιρετικοί συμβολισμοί λαϊκής και λόγιας ποιητικής παράδοσης, έχουν το δικό τους ρόλο να παίξουν σε όσους υποψιάζονται ότι η λογική τους τελικώς λίγα πράγματα θηρεύει (Ελύτης 2011, 173 κ.εξ.).

Μπορεί αυτό το καθόλα συμπαθές ζώο να παραπέμψει στον ορίζοντα των περιεχομένων και των σημασιών ενός άλλου έμβιου όντος, του ανθρώπου, όπου το θεωρούμενο μη λογικό στοιχείο έχει σημείο αναφοράς σε ένα υπερκείμενο Ά-λογο; Γιατί δεν έχει εχθρούς το άλογο; Είναι τόσο αυτονόητο που το αγαπούν τα παιδιά και οι ζωγράφοι τόσο πολύ και που, γενικώς, είναι τόσο αγαπημένο θέμα της τέχνης; (σγκρ. Η. G. Gadamer όπ.α., 74). Τι, άραγε, θαυμάζουμε σε ένα άλογο; Το άλμα του τη στιγμή των αγώνων ιππασίας, την αέρινη ρωμαλεότητά του κατά την ανάταση των δύο πρόσθιων ποδιών του στην αγιογράφιση του Αγίου Γεωργίου, την ασάδα του κι όταν ακόμα αρχίζει να γερνάει, τον αρρενωπό επιβήτορα, τον καλπασμό του, το πάθος που εκπέμπει στο χλιμίντρισμα (έναν, ας πούμε, «εμβρισμό»), τα φιλόφθωπα συναισθήματά του (όταν αντικρύζει τον νεκρό Πάτροκλο), ή την «λογική» και «υπεύθυνη» συμπεριφορά στην περίπτωση ενώπιον του κινδύνου, που καταγράφει η Ιλιάδα (Αραμπατζής www.e-horse.gr), την «αθάνατη» φύση του στου Καφάβη *Τα άλογα του Αχιλλέως*, ή την μυθική του δεινότητα, που διολισθαίνει σε ανθρώποφαγία (Διομήδης); Θαυμάζουμε την ομορφιά του σε νησιώτικες άμαξες ή σε βαυαρικές εορτές μύρας και σε βασιλικούς γάμους; Ακόμα και όταν το βλέπουμε στην πολεμική αποστολή του ή στην έφιππη αστυνομία κάτι μας κρατάει πολύ-πολύ κοντά του. Και εν προεκτάσει, τι κρύβουν οι λαϊκές δοξασίες για το πέταλο του αλόγου; Και μια τελευταία επισήμανση: φαίνεται ασύλληπτο, αλλά συμβαίνει, κουμαντάρεις το άλογο με ένα μικρό-μικρό χαλινάρι! Καβαλλάρης ο άνθρωπος καμαρώνει (οι Κολοκοτρωναίοι στο γνωστό δημοτικό τραγούδι «*καβάλα παν στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάνε, καβάλα περν' αντίδωρο απ' του παπά το χέρι*»), καβαλικεύοντας έναν καβαλικευτή πρώτης γραμμής! Το παγιδεύεις και το τιθασεύεις, αλλά μήπως έτσι το ταπεινώνεις και το ευτελίζεις; Μάλλον το αντίθετο συμβαίνει, η μαγεία της δύναμής και του ηρωισμού του καταφάσκει μέσα από τον αφοπλισμό του;

Αρκεί να αποδελτιώσεις τον Nietzsche, ή τους «ετερογενείς» του Bataille (Habermas 1985, 248), για να φανεί «η ατίθιση», η «άνευ ορίων» έκταση του Άλογου, αλλά και το ενδεχόμενο διολίσθησής του στο παράλογο; Να ξαναπιάσεις τη «*Γενιά της θύελλας και της ορμής*» για να δεις το «κάλπασμά του» στον Φάουστ του Γκαίτε: Να ξαναπιάσεις την «Υψικάμινο» και τον «Μέγα Ανατολικό» του Εμπειρικού (τον υπερρεα-

λισμό εν γένει), για να το δεις ως «γητευτή»; Να ξαναπιάσεις, επίσης, το θέατρο του παραλόγου, την αρχαία ελληνική τραγωδία, ή το πλατωνικό Σπήλαιο, για να καταλάβεις, γιατί έκλαψαν τα «άλογα του Αχιλλέως», ή γιατί πεισμάτωσαν και ενώπιον του κινδύνου πρόταξαν «τη λογική» τους (Ιλιάδα). Παντού πρόκειται για έναν κοινό με το Άλογο *κρυμμένο θησαυρό*. «*Παράγων Άλογο*», που λέγει και ο Ν. Βαλαωρίτης (Βαλαωρίτης 1966), ή μια ακόμα άλυτη αντινομία της *conditio humana*; Υπάρχει και κάποια συγγένεια με του Kierkegaard το παράδοξο ή τις παραδοξότητες του Ζήνωνα;

Μπορούμε, ερωτάμε εκ νέου, να οδηγηθούμε από τα χαρακτηριστικά αυτού του αγαπημένου ζώου σε μια ιχνηλασία του Άλογου στοιχείου του ανθρώπου και του κόσμου; Τι κοινό μπορεί να έχει αυτό το Άλογο με τον ίππο, το άλογο που αγαπάμε και θαυμάζουμε; Μεθοδολογική αυθαιρεσία ή συνέχιση μιας παράδοσης, σαν αυτή π.χ. που μας άφησαν Adorno και Horkheimer, οι οποίοι, ως γνωστόν, κατέφυγαν στον μύθο των Σειρήνων και του Οδυσσέα στην προσπάθειά τους να αναδείξουν την ατομικότητα στον τόπο της *Νεωτερικότητας*, ενώ πολύ πριν ο Nietzsche είχε χρησιμοποιήσει Διονυσιακό και Απολλώνιο στοιχείο, για να αποδελτιώσει την ουσία του ελληνικού πολιτισμού; Θεμιτή μεθοδολογία, αρκεί να μην διολισθαίνει σε υπερβολές.

3. *Ιππέων ο μείζων, ή περί Άλογου*

Η αντι-αριστοτελική θέση μας είναι τούτη: *ο άνθρωπος είναι «ζώον Α-λογον»*. Δεν τίθεται ερώτημα, εάν έχει ή όχι «λόγο» ο άνθρωπος. Υπάρχει όμως ένα μείζων, αλλά υποτιμημένο κεφάλαιο, όσον αφορά το Άλογο του ανθρώπου και του κόσμου: το Άλογο, όχι το λογικό, είναι στοιχείο καταστατικό-ιδρυτικό της ανθρώπινης ύπαρξης και του κόσμου. Διαθέτει προφάνεια, αλλά και ασύλληπτα υπερβατικό ορίζοντα. Το λογικό είναι επιγενόμενη κατάσταση, υπόθεση εμπλοκής μας στα πράγματα, υπόθεση εμπειρίας και αγωγής. Τότε δεν υποκαθιστά ο λόγος, ούτε τιθασεύει, όπως νομίζουμε, το Άλογο, δεν είναι σε θέση επ' ουδενί να πράξει κάτι τέτοιο. Εξάλλου αυτό θα ήταν *παρά φύσιν*. Ακούγεται παράδοξο, αλλά το Άλογο *τελείται άλλως* και μας αυτο-προ-φυλάσσει από βάνανυσες ακρότητες, όπως δείχνει το παράδειγμα της αφαντίστης πίστης. Σε καμία περίπτωση δεν έχει απέναντί του τη λογική. Η λογική και παράλογο συνιστούν δίπολο.

Εν αρχή, λοιπόν, ήν το Άλογον. Για την φιλοσοφία και την ψυχανάλυση αυτό είναι μωρία και σκάνδαλο. Π.χ. για τον Μαρξ ο Μεσαίωνας είναι, τόσο γενικευμένα, η εποχή πραγμάτωσης του Άλογου (Μαρξ 1983, 59). Ωστόσο, η πρώτη αγαθή αυτοποιητική του διαμόρφωση, μια ειδικού τύπου «παγίδευσή του», όχι σπάνια εκτρέφει μια ασύλληπτα επικίνδυνη γκάμα παρανοιών. Ένα παράδειγμα είναι η *γλώσσα*. Αυτή βάζει τάξη στη σκέψη μας. Μα πως γεννήθηκε, ποιος μηχανισμός την ώθησε στην ύπαρξή της; Η αυτοποιητική λειτουργία της πηγάζει από ένα Άλογο υπέδαφος, του οποίου, όπως καλοπροαίρετα μπορεί να αποδεχθεί κανείς, οι νευρώνες είναι βιολογικός όρος, όχι όμως και πηγή νοηματοδότησης. Και σε τι έγκειται η επικινδυνότητα, θα διερωτηθεί κάποιος. Η γλώσσα μπορεί να καταστεί υπηρέτης εργαλειακής ορθολογικότητας, εξουσιαστικού λόγου, να αντικειμενικοποιηθεί, να διεκδικήσει την αυτονόμησή της, ή να απαιτήσει τη χειραγωγή του λόγου, να υποκαταστήσει τη φιλοσοφία, μέχρι και να καταστεί, στα «χέρια» επιτήδειων, μηχανισμός έκφυλης παράνοιας. Τότε το Άλογο έχει αυτονομηθεί και έχει μπει σε τροχιά παραλόγου.

Κακώς, εξάλλου, το Άλογο ταυτίζεται με τα ένστικτα. Όχι γιατί κινδυνεύει να υποστεί αποιέρωση, αλλά γιατί κανένα ένστικτο δεν διαθέτει το διαμέτρημά του. Τα ένστικτα είναι βιολογικές σταθερές και μάλιστα υπάρχουν στα ζώα στον υπερθετικό βαθμό. Κείται το Άλογο εκτός των χωρίων των ενστίκτων, τα οποία καθαυτά δεν παράγουν ούτε άλογο, ούτε λογική. Η τελευταία είναι όμως συχνά καλυμμένη έκφρασή τους, τρέφεται από καμουφλαρισμένα ένστικτα.

Χρειάζεται τόλμη που υπερβαίνει συνήθειες παραστατικές ικανότητες, για να ανακαλύψεις, ότι το κατ' εξοχήν πεδίο του Άλογου είναι η ίδια η θεωρούμενη ως λογική ανθρώπινη ζωή, καθώς και η λεγόμενη συμπαντική «αρμονία». Το Άλογο υποφώσκει και στα δύο και η έκτασή τους διαφεύγει κάθε δυνατότητας οριστικής ερμηνείας και κατανόησης. Αλλά, από την άλλη πλευρά, δεν χρειάζεται και μεγάλη ειδημοσύνη, για να διακρίνεις την φενακισμένη, και όχι μόνο από ένστικτα, «λογική» π.χ. στην βάνουση γραφειοκρατία ή σε «δημοκρατικές διαδικασίες», που φέρνουν στην εξουσία έναν Χίτλερ. Όταν χάνεται η διάκριση του παραλόγου, τότε υπάρχει ο κίνδυνος γενίκευσης του.

Δεν επιχειρούμε εδώ αποενοχοποίηση του Άλογου και υποτίμηση της λογικής. Είπαμε ήδη, δεν τίθενται καν αυτά τα δύο σε αντιστοιχία (δες και: Μακράκης 1989, 32). Είναι δύο διαφορετικά μεγέθη. Άλογο είναι και ο θάνατος, φυσική συνέπεια, που εν τέλει υπάρχει μόνο για τους «άλλους», όχι για τον ίδιο το νεκρό, αλλά δεν επιδέχεται έσχατη «λογική» ερμηνεία. Άλογο είναι και ο έρωτας και η μέθη της ευτυχίας, αλλά

και η πιο προχωρημένη «ορθολογική» επιστημονική θεωρία. Η ταύτιση του Άλογου, σε τέτοιες περιπτώσεις, με τον ανορθολογισμό, το αίμα και τη φρίκη, είναι μια εσφαλμένη επίνοια, μια μεγάλη γκάφα «λογικών» ερμηνευτών του. Ο αυθεντικός έρωτας δεν είναι ποτέ περίτεχνο τέχνασμα περιτυλίγματος του παραλόγου, όπως διατείνονται ηθικιστές κάθε είδους, αλλά κατάφαση του Άλογου. Θυμηθείτε το Άλογο της παιδική αθωότητας στον αντίποδα του φθαρτού και παράλογου, του λεηλατημένου κόσμου.

Ο άνθρωπος φοβάται το Άλογο, επειδή όντως δεν το γνωρίζει και δεν έχει συνειδητοποιήσει, ότι αυτό συνιστά την πεμπουσία του. Ούτε Αριστοτέλης, λοιπόν, ούτε Kant; Οι δύο αυτοί κορυφαίοι φιλόσοφοι δεν θέτουν το ερώτημα του Άλογου σε μια ανάλογη βάση. Εστιάζουν στην διερώτηση για το «λόγο», σχηματοποιούν «κατηγορίες» - ο δεύτερος προτάσσει τις *a priori* και τις *a posteriori*- της σκέψης. Η εκλογίκευση του ανθρώπου και η ορθή χρήση του λογικού δεν μπορεί να τίθεται εσαεί χρηστικά και, πάντως, επουδενί δεν συναρτάται με την πρωταρχικότητα του Άλογου στοιχείου, όπως την ιχνηλατούμε εδώ. Το παράλογο δεν είναι μόνο θέμα σπουδής κατηγοριών, αλλά μια Λερναία Ύδρα του λογικού. Γι' αυτό και παρά την εξέλιξη της κοινωνίας η ανθρώπινη παραφορά όχι μόνο δεν μηδενίζεται με την εκλογίκευση, αλλά πολύ συχνά αναπαράγεται ανεξέλεγκτα, αλλάζει προσωπείο, εάν δεν πολλαπλασιάζεται. Και ο πιο «λογικός» άνθρωπος *παρα-φέρεται*. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να εκ-λογικευθεί οριστικά. Ας μπορούσε τουλάχιστον να «αρχαιολογεί» την παγίδευσή του στην *πaráλογη λογική* του.

4 . Το Άλογο και ο λόγος στα καθ' ημάς

Η διάκριση Άλογου και παράνοιας δεν είναι εύκολη. Και τούτο διότι, μεταξύ άλλων, η ιστορία της φιλοσοφίας είναι, βασικώς, μια ιστορία του λόγου. Από τους Προσωκρατικούς δια των κλασικών και του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου μέχρι τον Θ. Ακυνάτη, τον Διαφωτισμό, τον Kant και τον Hegel και μέχρι την Κριτική Σχολή της Φραγκφούρτης, το θέμα του λόγου λαμβάνει τη *μερίδα του λέοντος*. Βασικά αντικείμενα διαπραγμάτευσης είναι, μεταξύ άλλων, τόσο η συνεισφορά του λόγου στη *χειραφέτηση* του ανθρώπου, όσο και οι παρενέργειες του *εξ-ορθολογισμού*. Στη σύγχρονη Ελλάδα τα περί λόγου ταξινομούνται σε τρεις βασικές κατευθύνσεις, *δύο ιδεολογικοπολιτικές* (η ιδεαλιστική και η κοινωνιστική) και μια *χριστιανική*. Καμία δεν είναι στο απυρόβλητο, αλλά και καμία *a priori* κατακριτέα. Η προαίρεσή τους είναι αγαθή, δύσκολα, ωστόσο,

προλαμβάνουν νέες, πιο επώδυνες μορφές αλογίας.

Η ιδεαλιστική κατεύθυνση, συνεπής στον Χεγκελιανή παράδοση, εκφράστηκε κυρίως σε ακαδημαϊκό επίπεδο. Θεωρούμε ότι η αναζήτηση ενός «Σημείου Αρχιμήδη», αρχή στην οποία, όχι χωρίς περίσκεψη, συχνά κατέφυγε, δεν πρέπει να τεθεί σε διαμάχη, όπως συχνά επιχειρείται. Εξαιρετικά όμως επικίνδυνη είναι η σκόπιμη φυγή σε μια περιοχή ουτοπικής ελευθερίας Λόγου -άλoγου, μια φυγή αδικαίωτη ιστορικά.

Η κοινωνιστική μεγαλαυχία, εκφράστηκε μέσα από τη λεγόμενη προοδευτική πολιτική κουλτούρα. Αντλησε προβληματισμό και περιεχόμενα (π.χ. ανοιχτή κοινωνία, αντικαπιταλιστική αντίληψη, κοινωνική δικαιοσύνη, χειραφέτηση, αντιεξουσιαστική στάση, στήριξη γυναικών, αδυνάτων, μειονοτήτων, αλλοδαπών, οικολογική θεματική κ.α.) και από την Κριτική Σχολή Φραγκφούρτης, αλλά είναι λιγότερο διαλλακτική, από όσο συμφέρει τη γενική συνισταμένη προόδου ενός λαού, την οποία κολακεύεται ότι την υπηρετεί ως ο μοναδικός θεματοφύλακός της.

Σπάνια αναφέρονται τα γεγονότα του 1966, όταν μετά τον πυροβολισμό από αστυνομικούς ενός φοιτητή, ο Adorno εξοργίστηκε και δέχθηκε επιθέσεις από αριστερούς φοιτητές. Από τη διαδικασία χειραφέτησης στην αλογία της βίας; Κοινοί τόποι με τα γεγονότα μετά την δολοφονία του Γρηγορόπουλου; Ο ολοκληρωτισμός της διεθνοποιημένης οικονομίας, το παρανοϊκό καπιταλιστικό-καταναλωτικό ιδεώδες, η παρακμή της Δημοκρατίας, η παράδοση στην τεχνολογία και στην γραφειοκρατία (νέα μορφή ελέγχου) και στα ΜΜΕ (διάτρητη ηθική υπευθυνότητας), η κοινωνική ψύχωση και η κονφορμιστική λογική, η πολιτισμική βιομηχανία, η χειραγωγή άβουλων καταναλωτών, ο μονοδιάστατος άνθρωπος (Μαρκούζε), όπου βρεθείς κι όπου σταθείς είναι και στην Ελλάδα μπροστά σου.

Πως αντιμετωπίζεις τέτοια παράλογα; Γιατί ο συνεχής ορθολογισμός δείχνει μια φαύλη απειρία και αναπαράγει παραλογισμούς; Γιατί και η «εγχώρια» κριτική σκέψη αυτοεγκλωβίζεται σε αδιέξοδη και ανέξοδη κριτική και διολισθαίνει σε μια εργαλειακή λογική, που δεν συνάδει με την στρατηγική της; Αρκεί στην περίπτωση μας η θέση του Adorno, δηλαδή ενός ανθρώπου που ξέρει να ανατέμνει τα κοινωνικά γεγονότα, θέση που υποστηρίζει ότι μπορεί *αφ' εαυτής* η θεωρία να πετύχει τους στόχους της μένοντας θεωρία, ήτοι χωρίς να εκβάλλει σε «πράξη»; Οι απαντήσεις αναζητούνται συνήθως στις εμφυλιο-πολεμικές και ιδεολογικές καταβολές μας, στην ιστορική «μοίρα» μας και στους «επίβουλους ξένους». Πρόκειται για παράνοια της εργαλειακής ορθολογικότητας, ξένων και ημετέρων και για έλλειμμα επικοινωνιακής λογικής; Αρκούν, δηλαδή, τα εργαλεία της Κριτικής ερμηνευτικής να κατανοηθεί η ελληνική,

και όχι μόνο, ανορθολογικότητα;

Η πράξη απέδειξε πως δεν ήρθε η περιπόθητη ευδοκία. Με ποια εργαλεία, λοιπόν, θα κατανοήσουμε την ελληνική πραγματικότητα και την ελληνική παράνοια; Ποια επικοινωνιακή ορθολογικότητα μπορεί να μας βγάλει στην Ελλάδα από την αδιέξοδη «λογική της παράνοιας»; (Ράμφος 2011). Η αναζήτηση ιστορικών αιτίων της καθυστέρησής μας ως χώρας είναι μεν ορθολογική, συχνά όμως καθίσταται παράλογη, όσο και η εξιδανίκευση του παρελθόντος. Δείγμα γραφής έδωσαν δύο αντίπαλες στο Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο ευρωπαϊκές χώρες, Γερμανία και Γαλλία. Σήμερα είναι ομόστολες στην ευρωπαϊκή πολιτική. Και από την άλλη πλευρά: στην Ευρώπη, όπου σημειώθηκαν τρομερές επιδόσεις ανάπτυξης, όπως στη Γερμανία, αναπαράγονται συχνά εξ΄ ίσου ανθρώπινα αδιέξοδα. Είναι η οικονομική ανάπτυξη αυτοσκοπός; Είναι εργαλείο που μόνο λύνει και δεν αναπαράγει αδιέξοδα; Με ποιο οικονομικό μοντέλο βγαίνεις από την κυρίαρχη παράνοια της οικονομίας; Μπορούν δυτικές ή ελληνικές αναχρονιστικές συνταγές να αντιμετωπίσουν αυτή την παράνοια; Είμαστε δέσμιοι, και εδώ έχει δίκιο ο Habermas, ενός οικουμενικού πραγματισμού, που έχει διαμορφώσει το δικό του οικουμενικό ηθικό πλαίσιο. Η ιστορία δεν αποφάνθηκε άπαξ και δια παντός. Αποφαινεται διηλεκτικά ο λόγος η ή αλογία.

Ο Διαφωτισμός και η Σχολή Φραγκφούρτης μέχρι σήμερα τα πήγαιναν καλά και κανένας δεν μπορούσε να παραβγεί μαζί τους. Τώρα πλέον δύσκολα παρακολουθούν τα τεκμαινόμενα. Η πορεία προς τον εξορθολογισμό εξικνείται μέχρι τις πιο ωμές μορφές αντικειμενικοποίησης και κυφορεί νέες ανορθολογικές συμπεριφορές. «Το άλογο λογικοποιείται και το έλογο ανορθολογοποιείται», είναι μια εγγελιανή αρχή (Μπερντιάεφ ό.π.α., 106). Δεν μπόρεσαν να προφυλάξουν πολίτες και πολιτικούς από τη δυναστεία των αγορών. Ίσως υπάρχει εδώ κάτι πιο βαθύ: η διόδευση από το Άλογο στο Λόγο δεν είναι άσπιλη, επειδή αυτός ο ίδιος ο Λόγος, από ένα σημείο και εξής, αποφεύγει κάθε συνδιαλλαγή με το Άλογο. Εξ αυτού του λόγου διολισθαίνει ευκολότερα στο παράλογο. Κλασικό παράδειγμα είναι αυτό της οικονομίας. Βασιλεύει η παράνοιά της. Σημαντορός μιας άλλης χώρας ευρύχωρης είναι η α-χρηστικότητα του Άλογου. Να φέρουμε στην επιφάνεια *αντισώματα* του ικανά να αντισταθούν στην παράλογη λογική. Φιλόδοξο εγχείρημα, αλλά θα άξιζε μια προσπάθεια.

Αλλά και η τρίτη κατεύθυνση, η ορθόδοξη-χριστιανική, μπορεί να μας εξασφαλίσει *αντισώματα* του Άλογου. Αρκεί οι λεγόμενοι «διανοούμενοι» να μην «κουμπώνονται» ή να εξοργίζονται κάθε φορά που ακούνε κάποιον να μιλάει για πίστη. Η κατεύθυνση, λοιπόν, αυτή πέφτει συχνά

θύμα τόσο «εκ δεξιών», όσο και «εξ αριστερών», όροι που εδώ τουλάχιστον δεν παραπέμπουν στο σύνθημα φληνάφημα συντηρητικού-προοδευτικού, αλλά στη διάκριση ενημερωμένου και ανημέρωτου. Είναι ένα κλασικό δείγμα αυτοεγκλωβισμού σε αλογία, εξαιτίας της αδυναμίας να κατανοηθεί η διαφορά Άλογου- παράλογου. Η πίστη για τους μη χριστιανούς είναι «ψεύδος», παράλογη συμπεριφορά, φοβική και όλα τα συναφή, που έχουν ειπωθεί στο παρελθόν από φιλοσόφους της κοπής ενός Feuerbach και τονίζονται σήμερα από μεγαλοψυχαναλυτές τύπου Yalom. Ή είναι μωρία, αφού είναι ανύπαρκτη η Πρόνοια του Θεού. Κλασικό δείγμα συνείδησης αυτοεγκλωβισμένης σε ανθρωπολογικές κατηγορίες σκέψης. Από την άλλη πλευρά, η πίστη γίνεται, δυστυχώς, για αρκετούς φιλόθεους χριστιανούς προβολή όλων των συμπλεγμάτων του ανθρώπου στο πρόσωπο του Θεού. Τον αφήνουν έκθετο, τον σκιαγραφούν περίπου ως κακούργο, ως ανθρωπόμορφο τέρας που αιωνίζει μια κόλαση για όντα που έζησαν τόσο λίγο χρόνο, είναι και εμπαθής εκδικητής, ο οποίος αγαπάει, παρόλα αυτά. Με τόσο διάχυτο παραλογισμό που να χωρέσει στις καρδιές μας το Άλογο του *Ακτίστου*, η «αδυναμία» του *Χριστού*;

Η πρώτη στάση, εκείνη της απιστίας, όταν συνιστά συνειδητή «ορθολογική» στάση, *ουδέν το μεμπτόν* ενέχει. Εάν όμως κρύβει ανικανοποίητη θρησκευτικότητα, αντιλαμβάνεται κανείς σε τι είδους διαμάχες, παρανοήσεις και αλογίες εξωθεί. Η δεύτερη στάση, η «θρησκευτική» είναι επίσης δείγμα παράνοιας. Εάν πρόκειται για άγνοια, χρειάζεται διαφωτισμός για την ουσία της πίστης. Εάν όμως πρόκειται για συνειδητή και μεθοδευμένη με κατήχηση στάση, τότε είναι καθαρά ψυχιατρική υπόθεση.

Και τα *αντισώματα*; Σταχυολογώ από μυριάδες πηγές μια «αιρετική» και για τις δύο στάσεις άποψη περί Θεού του π. Φάρου: «...αλλά είναι κυρίως ο Θεός που αποσύρεται μέχρι «θανάτου» όχι από αγάπη, αλλά γιατί είναι αγάπη...ούτε εξουσιάζει, ούτε προστατεύει, ούτε επεμβαίνει, ούτε χειρίζεται, αλλά είναι κένωση... δείχνει τη δύναμή Του πεθαίνοντας...παραιτείται της δυνάμεώς Του..., είναι Θεός πάσχων...αρνείται τη δύναμή Του τόσο, ώστε να μην μπορεί να κάνει τίποτα. Ούτε το κακό να μην μπορεί να εμποδίσει...πολεμά το κακό συνεχίζοντας να αγαπά αδιάπτωτα εκείνον που το διαπράττει... δεν το εμποδίζει με αστυνομικά μέτρα» (Φάρος 1999,115 κ.εξ.). Κοινή λογική δε χωράει εδώ, μιλάμε για «απόσυρση» του Θεού. Είναι γεύση Άλογου, μιας Άλλης πραγματικότητας, βιούμενης μόνο από όσους είναι έτοιμοι να αφαιρέσουν τα πρωτεία ακόμα και από αυτή την αποκρουστική επικοινωνιακή ορθολογικότητα και να τα παραχωρήσουν στα αντισώματα του Άλογου.

Στην ανθρωπολογική του εκδοχή αυτό το είδος *απόσυρσης* συνιστά «γενναιοδωρία»:

*«Χαράζου κάπου
με οποιονδήποτε τρόπο
και μετά πάλι
σβήσου
με γενναιοδωρία»* (Ελύτης).

Στα δύο παραδείγματα εθελούσιας «απόσυρσης» βγαίνουμε σε ένα ορίζοντα ανθρωπολογικό πέραν της *μικρής-μεγάλης* χώρας μας. Τόσο η άκρα ταπείνωση, η διάκριση- «απόσυρση» του Θεού, όσο και τούτη η ανθρώπινη διάκριση μας στέλνουν ένα καλό σινιάλο, ότι στο Άλογο διημερεύει η δημιουργική έκφραση ήθους και λογικής. Παγίδευση του Άλογου με το χαλινάρι; Σε καμία περίπτωση. Εδώ το Άλογο αιμοδοτεί ένα ιλιγγιώδες νόημα και δεν είναι τυχαίο, ότι ανασύρεται για την αιμοδοσία το εργαλείο της πατερικής έννοιας της *διάκρισης* (Θεοδωρόπουλος 1998).

Αλλού ο Ελύτης θα εκφράσει το θαυμασμό του για την *αξιοπρέπεια των ελεφάντων* - άλογα ζώα και αυτά - που *αποσύρονται*, όταν είναι να πεθάνουν! Ο συμπαθής μας ίππος παγιδεύεται με ένα μικρό χαλινάρι, έτσι που μπορεί και ένα μικρό παιδί να το κουμαντάρει. Αν αυτό το δεις σε συνάρτηση με τα «αχαλίνωτα πάθη» θα διολισθήσεις σε ρηχό ηθικισμό. Αλλά αν μεταγγίσεις παιδική αθωότητα- μια «φυσική» αυτοάμυνα του Άλογου- στην ξιπασμένη λογική, μάλλον κέρδισες πόντους, και να πως το αποδίδει η γλώσσα του λαού μας: *την έκαμες* (την ξιπασμένη λογική) *αλογάκι!* Οι αλογίες, αυτό έχει αποδειχθεί διαχρονικά, δεν αντιμετωπίζονται με «εργαλειακό» ηθικισμό. Η διάκριση δεν είναι χαλινάρι, βίαιος ετεροκαθορισμός της προαίρεσης, αλλά εθελούσια εκ-χώριση στον Άλλον, σε τέτοιο βαθμό, που δεν το «χωράει» η λογική μας! Παραχώρηση, πλάτεμα, που όσο κι αν στην περίπτωση της «αξιοπρέπειας» του ελέφαντα εικονίζεται με τη συμμαχία του ανθρωπομορφισμού, (του δάνειου και στα «άλογα του Αχιλλέως»), εν τούτοις στην παγίδευση του αλόγου δε χάνεται τίποτα από το χαρίεν της αθωότητάς του, καθώς το βλέπεις δίπλα-δίπλα με τον πιτσιρικά οδηγό του! Το Άλογο, λοιπόν, αυτό το ανιδιοτελές αντίσωμα στην φρενίτιδα του ανορθόλογου εξορθολογισμού, μείγμα διάκρισης και αθωότητας, το διημερεύει σε μια ασύνορη, όσο και αέρινη ρωμαλεότητα, όπου η ζωή «πολιτεύεται» ως συνεχές *εκκαλύπτειν*.

5. «Απωθημένο» στο χρόνο παράλογο-ορατό στον διά-χρονο ορίζοντα Άλογο

Το Άλογο έχει περιεχόμενο βουβό (Θεοδωρόπουλος 2010), βρίσκεται σε αντιστοίχιση με τη φράση του Ελύτη: «*Η σιγή που εκχέρσωνα για ν' αποθέσω γόνους φθόγγων και χρησμών φύτρα χρυσά*» (Ελύτης 2011,171). Άλογο δεν είναι το παράλογο. Φιλόσοφοι και ποιητές γνωρίζουν πολύ καλά τη διαφορά τους, αλλά δεν είναι βέβαιο ότι την αισθάνονται. Αλλά αρκετοί συνάδελφοί τους, χωρίς να τη γνωρίζουν, είναι σίγουρο ότι την αισθάνονται. Το παράλογο είναι παντού ορατό στο έργο του Καμύ, ιδιαίτερα στον «Ξένο» και στον «Σίσυφο». Παράλογο που κυοφορείται μέσα μας, «σε μια σιωπηρή γωνία της καρδιάς», όπου ωριμάζει η ιδέα της αυτοκτονίας, όταν «*η λογική φθάνει ως το θάνατο*».

Το παράλογο είναι χρόνος αστοχίας και σκότους. Παγερός χρόνος, ανέραστος και φρικτός, απωθημένος. Δεν υπάρχει ένας παράλογος Καμύ, που μεταποιεί σε λογο-τεχνία το παράλογο. Υπάρχει το Άλογο, στοιχείο της ανθρώπινης κατάστασης ενός χαρισματικού δημιουργού σαν τον Καμύ, που, εν αγνοία του, φανερώνεται και συγκροτείται σε μεγάλο έργο. Να το πούμε κάπως πιο εκκεντρικά: *υπάρχει η λογική της Άλογης σκέψης του Καμύ που σεναριογραφεί το παράλογο της ζωής, του κόσμου, του ανθρώπου*.

Η απάντηση του Άλογου είναι εν προκειμένω πνευματική, δημιουργεί ένα προνομιούχο ορίζοντα εκτός λογικής τακτικής, δημιουργεί χάρη στην κραυγή του Άλογου, που υπερβαίνει τη λογική. Μοιάζει αυτή η κραυγή ορισμένες φορές να βγαίνει από κάποιο άχρονο ορίζοντα. Χάνεται ο ευθύγραμμος, όσο και ο κυκλικός κόσμος, ούτε καν ο σπειροειδής φαίνεται στον ορίζοντα. Μια άχρονη χώρα που για τους αμύητους είναι εκτροπή του λόγου, δια-στροφή, αλλά αυτή αναβλύζει έναν χρόνο ποιοτικού-υπαρξιακού, που σου θυμίζει εκείνο το καταπληκτικό «*οι ευτυχισμένοι δεν κοιτούν το ωρολόγι τους*» (Μπερντιάεφ ό.π.α.,296).

Η «Υψικάμινος» του Εμπειρικού τι είναι; Μια αποδιοργάνωση του λόγου, λέξεις που οι ίδιες «*κάνουν έρωτα*», Άλογου επιφάνεια. Το επαναστατικό στοιχείο και το αθέατο της ψυχής (υπερρεαλισμός Μπρετόν, Αραγκόν), η παραληρηματική ερμηνεία του κόσμου και η παντοδυναμία της επιθυμίας (Νταλί), η παρανοϊκή στάση ζωής, αντί της υποταγής στον κόσμο (Καμύ), η στροφή στο ανεξήγητο και στο ονειρικό (Kafka), όλα αυτά δεν είναι μια απλή εικονογραφία της τραγικότητας του ανθρώπου, ή μια κριτική του «*συστήματος*», αλλά δείγματα ευγλωττης ηγεμονικής υπεροχής του Άλογου απέναντι στο *παρ-ά-λογο*. Με απλά λόγια: διαθέτει

τόση υπεροχή, που το κάνει ό, τι θέλει. Μεταποιεί τον σκοτεινό κόσμο της αλογίας σε έργο τέχνης.

Παράδειγμα χρονικής αλλοτρίωσης είναι αυτός που ονομάζεται από τον Bieri «υπνωτισμένος δουλοπρεπής». Όταν γίνεσαι δουλοπρεπής, δεν «είσαι ο χρόνος σου», αφού ετεροκαθορίζεσαι, πραγματώνεις αλλότρια βούληση, ο χρόνος σου δεν είναι δικός σου, δεν ζεις το δικό σου χρόνο, αλλά το χρόνο των άλλων. Έχεις πάψει να είσαι ο αποκλειστικός κυρίαρχος της βούλησής σου, η οποία θα έπρεπε να ιθύνει το χρόνο σου (Bieri 2006(5), 132). Είσαι *χειρ-αγωγημένος*, ξένος έναντι του δικού σου χρόνου. Απεναντίας οι άλλοι εμβιώνουν, βλέποντας εσένα, το υπνωτισμένο δουλοπρεπές ον, δυναμικά το παρόν τους(ό.π.α.,133) Αυτό συμβαίνει, επειδή έχουν υφαρπάσει το δικό σου παρόν και το έχουν υποκαταστήσει με ξένο χρόνο. Φοβούμενοι ότι θα «ξυπνήσεις» ενωρίτερα του κανονικού, χάνουν την βεβαιότητά τους, όσον αφορά την τύχη του δικού τους παρόντος. Αυτός ο υφαρπαγμένος χρόνος είναι *εκτός σου*, δεν τον βιώνεις.

Οι εκπρόσωποι του παραλόγου εξαντλούνται στην κοινωνική κριτική. Όταν π.χ. στρέφονται κατά των κατεστημένων αξιών, δύσκολα προβαίνουν σε προτάσεις διεξόδου. Αλλά και στις καλόβουλες αντιπροτάσεις τους ενεδρεύει συνήθως μια νεφελώδης ουτοπία. Αδίκαιωτος ιστορικά, καταφάσκει συνήθως ένας υπερμεγέθης αντιδραστικός ψυχισμός μας, ο οποίος εκβάλλει σε οράματα, πουθενά μετριοφροσύνη. Η πνευματική μας υπεροχή στη διαμαρτυρία κατά των προβλημάτων - μιλάμε από θέσεως ισχύος εν ονόματι μιας ξιπασμένης κριτικής- δεν μετουσιώνεται σε υπέρβαση, αλλά συνήθως καταλήγει σε απόλυτη άρνηση, σε μελαγχολία, απαισιοδοξία και μηδενισμό. Χρόνος, ξανά, παγωμένος, ανελαστικός.

Η άρνηση της λογικής είναι θελκτική και όταν συνοδεύει την κριτική, συχνά την καθιστά παρανοϊκή. Διολισθαίνει, θύμα του ιστορικισμού του χρόνου, σε ανελέητη αποδόμηση του πολιτισμού: οι «συντηρητικοί» νοσταλούν ένα χαμένο Παράδεισο και οι προοδευτικοί ονειρεύονται να «τσακίσουν» την εξουσία και να περάσουμε σε μια μελλοντική χώρα των μακάρων. Υπάρχουν και παραλλαγές τους, αγαθές ή και κουτοπόνηρες, που μας εκλιπαρούν μια θέση στη λογική μας. Αγαθή: *όλα γίνονται εν ονόματι του λαού*. Κουτοπόνηρη: *μα, σου λένε αίφνης, ζωή χωρίς ουτοπία*; Να ζούμε, λοιπόν, χωρίς τις αναμνήσεις της χαμένης πατρίδας και χωρίς την ελπίδα της γης της επαγγελίας; Όχι, αλλά να υπερβούμε αυτόν τον παγωμένο χρόνο στο σχήμα *χαμένο παρελθόν και προσδοκώμενο μέλλον* και να αναζητήσουμε στο Άλογο εκείνο το *δια-χρονικό* υπέδαφος, το οποίο, χωρίς να αγνοεί την αυτονόητη τριχρονία - νοσταλγία, εμπειρία και προσδοκία-, θα την υπερβαίνει, αλλά δεν θα εκτρέφει παροξυσμούς,

ούτε θα βιάζει τη λογική. Αυτό φαίνεται στην περίπτωση της τέχνης, της στιβαρής επιστημονικότητας, της αφαντίστης πίστης και του αφαντίστου έρωτα. Κάτι υπάρχει πίσω από αυτά, κάτι διαφορετικό που υπερβαίνει την ενστικτώδη απάντηση στην καθημερινότητα –χρονικός γεροντισμός-, που θάβει την ιστορικότητα. Ο Σεφέρης διερωτάται στις «Δοκιμές» τι υπήρχε στον συμβολισμό του Ηνιόχου των Δελφών, και εντοπίζει «...τη σίγουρη πνοή που κάνει το άψυχο χαλκό να υπερβαίνει τους κανόνες του λογικού μας και να γλιστρά μέσα σ' έναν άλλο χρόνο, καθώς στέκεται εκεί στην ψυχρή αίθουσα του μουσείου». Στο Φουκώ επίσης υπάρχει διαχρονία, αλλά μια άλλης μορφής, σε μεγάλο βαθμό. Η «στοχαστική-ανθρωπολογική» ψυχιατρική του αντίληψη, όπου, μεταξύ άλλων, η τρέλα τοποθετείται στη «φυσική» της κοιτίδα, ανέδειξε μια ύπουλη παράνοιά μας. Είναι η τραγική αδυναμία μας, πρωτίστως δε της εξουσιαστικής και ανεργάτιστης λογικής μας, να διακρίνουμε στην τρέλα μια καίρια ανθρωπολογική συνιστώσα του Άλογου.

Από τα λεγόμενα στη γλώσσα του λαού μας «παραμυθιάσματα» μέχρι τον ιδεολογικό παροξυσμό και την αποκρουστική παράνοια των συμπλεγματικών ανθρώπων έχουμε προσγειωθεί στην «απόλαυση» του παράλογου, όπως το παρουσιάζει η τέχνη, κυρίως το θέατρο, η λογοτεχνία ή κινηματογράφος. Υποβόσκει, τάχα, εδώ ένας ύπουλος μαζοχισμός; Γιατί σε διάφορες μορφές τέχνης μας έλκει το παράλογο τόσο πολύ; Επειδή, ίσως, το θεαζόμαστε εκ του ασφαλούς; Γιατί, επίσης, το ταυτίζουμε με το κακό, έστω κι όταν αυτό δεν γίνεται εκ προαιρέσεως; Αν ο άνθρωπος ήξερε πως και το σύμπαν, λέγει ο Καμύ, μπορεί να αγαπάει και να υποφέρει, θα συμφιλιωνόταν μαζί του. Νοσταλγία ενότητας ή πόθος απολύτου; CERN, Παρμενίδης, «Εν»; Τι, τέλος πάντων, είναι αυτό, που ένας εξ επαγγέλματος ορθολογισμός μας το αφήνει άθικτο και μας ξαναρίχνει στη μαύρη τρύπα του πολλαπλού και του σχετικού. Παιχνίδι με περασμένες, παροντικές και μελλοντικές περιπέτειές μας; Όχι, τίποτα από όλα αυτά, απλώς είμαστε ριγμένοι στη «φυσική μας» κοιτίδα, στην δια-χρονικότητα του Άλογου. Και όταν λέμε ότι έχει ένα διαχρονικό υπέδαφος, εννοούμε μια απολύτως διαφορετική χρονική ποιότητα: ούτε ευθύγραμμος χρόνος, ούτε κυκλικός, ούτε σπειροειδής. Είναι μια χρονικότητα που διασώζει το μη χρηστικό και μη εξαντλούμενο, το αεί πηγαίο μέσα σε κάθε στιγμή, το εν ισχύϊ και συνάμα μεταβαλλόμενο. Δεν πρόκειται για άκρατο μυστικισμό - η τέχνη και η επιστήμη μας το εγγυώνται αυτό-, αλλά για την επιφάνεια του Άλογου με σάρκα και οστά, στο πεδίο της εμπειρίας και της αλήθειας.

6. Το Άλογο ως ισχύον μεταβαλλόμενο σε τέσσερις επιφάνειες:
Αλήθεια και Imitation

Όλες οι περιπτώσεις παραλόγου, που έχουν αγαπηθεί από αναγνώστες, καλλιτέχνες, επαναστάτες, δημιουργούς κάθε πνευματικού έργου, αλλά και από απλούς ανθρώπους, δεν έκρυβαν μαζοχισμό, δεν ήταν μια θρηνητική τάση, που προήλθε από αδυναμία συγχρονισμού στην «καθεστηκυία τάξη» και που έπεσε σε κενό. Έχουν αγαπηθεί οι ιδέες της Σχολής Φραγκφούρτης και έχουν μπολιάσει τη σύγχρονη πολιτική σκέψη. Το κρίσιμο ερώτημα είναι τούτο: είναι το παράλογο ένα *άλλοθι* του Άλογου; Υπάρχει μια δημιουργική παράνοια και μια καταστροφική; Ποια είναι η διαφορά μεταξύ της παράνοιας, που εκβάλλει σε απάνθρωπη παραφροσύνη και του δημιουργικού «*καλλιτεχνικού παρά-λογου*»; Είναι οι Nietzsche, Kamy, Kafka, Bataille, αλλά και ο Ιονέσκου και ο Εμπειρικός παράλογοι άνθρωποι; Δεν χωράνε όλα στο ίδιο τσουβάλι. Θα επιδιώξουμε να τα συστηματοποιήσουμε σε τέσσερις ενότητες, ήτοι *τέχνη, επιστήμη, πίστη, ζωή*. Κοινός παρανομαστής τους είναι μια αντιστοιχίση *επιφάνειας και παράνοιας*. Άλογου, που έρχεται στην επιφάνεια και άθλιας Imitation του, που αυτάρεσκα διακινείται υπό μορφή παράνοιας.

6.1. Η τέχνη: Ισχύον μεταβαλλόμενο I

Πως εμφανίζεται το Άλογο στην τέχνη; Εκπλήσσει εμάς τους αμήνους το γεγονός ότι δόθηκαν πρόσφατα διακόσια πενήντα εκατομμύρια δολάρια, για να αγοραστεί ο πίνακας του Πολ Σεζάν «Οι χωρικοί» (ένα από τα πέντε έργα της σειράς «Χαρτοπαίκτες»). Οι ειδήμονες ισχυρίζονται ότι το μεγάλο ποσό αποτιμά τη σημασία του έργου. Μανία συλλεκτών έργων τέχνης ή, *επί τω ωμότερον*, «θέατρο παραλόγου» κάποιων συλλεκτών; Η απώλεια του *αυτονόητου* δεν είναι μόνο ένα χαρακτηριστικό της σύγχρονης τέχνης, αλλά και της εκκεντρικής συμπεριφοράς των συλλεκτών. Εκτιμούμε ότι το μεγάλο ποσόν «μείωσε» την αξία του έργου. Γιατί; Μετέφερε το κέντρο βάρους από την ουσία του έργου, στο πάθος του συλλέκτη υπό μορφή «*έστησαν τα τριάκοντα αργύρια την τιμήν του τετιμημένου*». Διπλή σχέση, υπόρρητο μασκάρεμα; Από το γεγονός ότι τίποτα δεν είναι αυτονόητο πλέον στην τέχνη, προκύπτει αίφνης κάτι γενικώς ισχύον: το αυτονόητο της μη ισχύος! Εάν είναι ορθή η άποψη του M. Heidegger ότι η τέχνη είναι ένα *Ins-Werk-Setzen der Wahrheit* (όσο κι αν αυτό ειπώθηκε για την αποδόμηση της μεταφυσικής παράδοσης στη Δύση) (Gadamer 1995α,70), τότε η σημασία ενός έργου τέχνης,

τουτέστι η μη υλική του αξία, δεν κοστολογείται. Αφού μέσα στο έργο τέχνης εισήλθε η αλήθεια, σημαίνει εισήλθε κάτι διαρκούς ισχύος και ταυτόχρονα ανοικτό σε διαπραγμάτευση ή εκτεθειμένο σε υπονόμηση, αυτή είναι η ανυπολόγιστη αξία του, η πέραν κάθε συζήτησης περί κοστολόγησής του. Το Άλογο, η ρωμαλεότητα πάντα της Αλήθειας, αυτός ο ιππεύων ο Μείζων, ο έτοιμος να ανααιρεθεί.

Κατά τον H.G.Gadamer ένα έργο τέχνης λέγει σε κάποιον κάτι. Όμως από πού αναβλύζει κάθε φορά αυτό το Κάτι και τι συνεπάγεται για μας; Με τη συνάντησή μας με το έργο τέχνης προκύπτει μια επικοινωνία, η *εμπειρία της τέχνης* (Erfahrung von Kunst), δηλαδή η αισθητική εμπειρία. Το γεγονός ότι ένα έργο τέχνης «λέγει σε κάποιον κάτι» συνεπάγεται την υποχρέωσή του να στοχάζεται ξανά και ξανά για το λεχθέν, γεγονός που καθιστά την εμπειρία της τέχνης *εμπειρία νοήματος* (Sinnerfahrung). Αυτή επιβάλλει την ερμηνευτική διαδικασία. Η αισθητική τότε συμπορεύεται με την ερμηνευτική (Gadamer 1995β, 55 κ.εξ.). Ριζικότερα διατυπωμένο: «Η κατανόηση διαπιστώνει στο Dasein του έργου τέχνης το βάθος και την αβυσσαλεότητα του νοήματός του» (ό.π.α.,6), γεγονός όμως που με τη σειρά του εξωθεί τον ερμηνευτή, μέσα από το διάλογο με την παράδοση, σε μια διηνεκώς διευρυνόμενη κατανόηση του εαυτού του (ό.π.α.,5).

Εξ αυτού του λόγου προκύπτει στην τέχνη το *Ισχύον μεταβαλλόμενο*, μια αλήθεια που διατηρεί το κύρος της και συνάμα τίθεται σε επαναδιαπραγμάτευση, ισχύει την ίδια στιγμή που μεταβάλλεται, συνυπάρχουν το κύρος (η ισχύς) και η νέωση (Neuerung): «Η διόδευση σε κάτι Νέο από πλευράς εγκυρότητας συνιστά πάντα διόδευση σε μια ισχύουσα (bleibende) και συνάμα μεταβαλλόμενη εγκυρότητα» (Gadamer ό.π.α.,78). Οπότε, δίπλα-δίπλα στην απομακρυσμένη, αλλά *αυτονόητη Ιερότητα* – το ισχύον- αίφνης θα βρεθεί το *Αυτονόητο* της μεταβολής, τουτέστι ένα επίσης ισχύον.

Αυτές είναι δύο κρίσιμες για την παρακολούθηση του Άλογου στην τέχνη καταστατικές αρχές, που δυναμιτίζουν την προσδοκία του αδαούς από μια εικόνα ζωγραφικής. Στην πορεία από τον κυβισμό στον εξπρεσιονισμό, στον υπερρεαλισμό, στην «αφαίρεση» κάθε είδους, τελικώς ο παρατηρητής χάνει από τα μάτια του το αντικείμενο, η εικόνα έχει υπονομευθεί πλήρως, τίποτα δεν είναι αυτονόητο και συνεπώς ενδεδυμένο με Ιερότητα (Μπαρόκ, Ροκοκό κ.α.). Παράλληλα, ο σύγχρονος καλλιτέχνης σε προσκαλεί να εμπλακείς μαζί του σε μια περιπέτεια κοινή, σε ένα παιχνίδι σύγχυσης και μετοχής, μέθεξης και περιπλάνησης, σε μια πληθώρα αναγνώσεων και ερμηνειών της ίδιας εικόνας, στην αποκωδικοποίη-

ηση ενός μηνύματος, οπότεν ψηλαφείς τόσο την αυτονόητη Ιερότητα του «ξένου», πλέον, κλασικού, όσο μια μορφή ιερότητας του σύγχρονου, του συγκεχυμένου, αλλά και αιτούμενου. Το Άλογο, η εν ισχύει υπάρχουσα, «πολλαχώς» μεταβαλλόμενη βασιλεία του αυτονόητου.

Μια εξόχως ενδιαφέρουσα παρατήρηση του Ελύτη για τον υπερρεαλισμό είναι, ότι δεν πρόκειται για «Σχολή», αλλά για αντίληψη για τη ζωή, τον κόσμο και τα πράγματα που υπήρχε και θα υπάρχει πάντοτε. Η Σχολή Μπρετόν δεν έκανε τίποτα άλλο από το να την συστηματοποιήσει, να την οργανώσει και να της δώσει ένα χαρακτηριστικό όνομα. Αυτό, επειδή «...πιστεύει στην αδιάκοπη μεταμόρφωση της ζωής μέσα στην ίδια της την αιωνιότητα...» («Τα κείμενα», ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ») (Ηλιοπούλου 2011, 189κ.εξ).

Το Άλογο εμπνέει την τέχνη και μας ενδυναμώνει, ώστε να βλέπουμε τον κόσμο βαθύτερα. Δεν είναι απλώς και μόνο κάποιος φιλοσοφικός όρος. Ούτε το εξαντλούμε ως θέμα περιοριζόμενοι στην παρουσίαση της ιστορικής του διαδρομής. Δεν εξαντλείται, επίσης, σε αντιπαραβολή με το λόγο. Εξετάζεται ουσιαστικά, μόνον εφόσον ανιχνευθεί στην αντιφατικότητά του να ισχύει μεταβαλλόμενο, και, πάντως, δεν είναι ούτε ο *σατανάς*, ούτε ο *αγιογράφος* της κοινωνίας. Η τέχνη είναι μορφή επιφάνειάς του. Όταν μάλιστα δεν είναι αυτονομημένη από τον άνθρωπο και την κοινωνία και δε ζει στο δικό της βασίλειο, αποδελτιώνει με το «παράδειγμα» της τη σύνολη ζωή του ανθρώπου. Ένας αυθεντικός καλλιτέχνης, «ποιητής» ένοικος στη χώρα του Άλογου, ποτέ δεν θα κατέφευγε στον παραλογισμό της βίας, του πολέμου, του μίσους κ.ο.κ.

Το Άλογο στην τέχνη ούτε από κάποια παρθενογένεση προέρχεται, ούτε σε αγγελικό κόσμο εκβάλλει. Η πιο επώδυνη Imitation του είναι η «αντικειμενικοποίηση του», η οποία με τη σειρά της τίκτει την υποκατάστασή του από τη χρηματική αξία του. Οπότεν, ποιο είναι το φιλοσοφικό αίτημα εν σχέσει με την τέχνη; Στον αντίποδα της εννοιολόγησης τύπου «*αλήθεια και μέθοδος*», που μας παρέχει ο Gadamer, να αντιπαραθέσουμε την «*αλήθεια εν έργω*» του Heidegger; Και, μάλλον, εξ αυτών των δύο να αποφανθούμε: *αλήθεια και Άλογο*.

6.1.1. Παρέκβαση στον Ελύτη

Να μια «σημαδούρα» εκτός λιμένος ορθολογισμού, που δείχνει μια χώρα αλήθειας που γειτνιάζει με το Άλογο: «Εκατοντάδες χρόνια πριν, όταν υπήρχαν ακόμα άνθρωποι που δεν είχαν κλεισθεί στο κλουβί των αιτίων και των αιτιατών, η καρέκλα πετούσε και η θάλασσα πατιόταν. Ο

ροφός ανέβαινε το ρεύμα των φυλλωμάτων κι όλοι οι δαίμονες των αγροκηπίων βομβίζοντας περιβάλλονταν το μάτιο του αγίου. Μ' άλλα λόγια, τότε που του' παίρναν του ανθρώπου τη μιλιά οι ξωθιές, αυτός μιλούσε. Σήμερα κιότευει, και συντηρείται με τη μασημένη τροφή των μέσων μαζικής ενημέρωσης-πούθε να περάσει ο άγγελος; («Ιδιωτική οδός» ΕΝ ΛΕΥΚΩ) (Ηλιοπούλου 2011, ό.π.α.,313).

Σε έναν ποιητή του διαμετρήματος του Ελύτη το Άλογο είναι τόσο χαριτωμένο, όσο και ρωμαλέο, στενά συνυφασμένο με τη ζωή την ίδια, αλλά θα πρέπει να διαθέτεις σε εξαιρετικό βαθμό την ανθρωπολογική «εξωκεντρικότητα», προκειμένου να το διακρίνεις. Οι σύγχρονοι του υπερρεαλιστές καλλιτέχνες, συνεπείς στην ηρακλείτια παράδοση, τοποθετούσαν «.. το αιώνιο στοιχείο της ομορφιάς στο αεί μεταμορφούμενο σημείο της ανθρώπινης ροής» και ένοιωθαν ότι αυτή η αλήθεια ήταν ο αιώνιος νόμος της ίδιας της υπόστασής τους («Τέχνη-Τύχη-Τόλμη», ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ) (Ηλιοπούλου 2011, 150). Τότε ο κόσμος φαίνεται απλός, όπως τον βλέπουν τα πουλιά(VILLA NATACHA, ό.π.α.,217), ο άνθρωπος ζει έτσι χωρίς αστυνόμους, μ' ένα πουλί πάνω από το κεφάλι του («Μυρίσαι το άριστον»XVII,Ο ΜΙΚΡΟΣ ΝΑΥΤΙΛΟΣ,ό.π.α.,320),αντιμέτωπος με το αλάθητο της Μαργαρίτας («Ιδιωτική οδός» ΕΝ ΛΕΥΚΩ, ό.π.α.,311).

Αυτή καθαυτή η τέχνη «..δίνει μια διέξοδο στην πυθική σπίθα, που δεν κοιτάει την ώρα να γίνει Λόγος και να μπει επικεφαλής μιας καινούργιας αποτίμησης του κόσμου..»(ό.π.α.). Δεν χρειάζεται εδώ καμιά σεμνοτυφία λογικής, θα πρέπει να διακρίνουμε στη «σπίθα» το Άλογο στοιχείο. Αυτό, μάλλον, καιροφυλακτεί, για να δηλώσει ισχύ εν τη μεταμορφώσει του. Αυτό μάλλον κρύβεται και πίσω από τη «γοητεία του θαύματος». Ίσως γι' αυτό ο ποιητής μας καλεί να μη φοβόμαστε τον όρο αθανασία («Ιδιωτική οδός» ΕΝ ΛΕΥΚΩ)(ό.π.α.,310). Και να το ισχύον μεταβαλλόμενον, όταν περιγράφει τον εαυτό του όντας στη γέφυρα ενός πλοίου: «και ο ίδιος εγώ που εγγράφω την αέναη μεταβολή παραμένοντα στο ίδιο σημείο» (Μυρίσαι το άριστον»XVI, ό.π.α., 344).

Οι αποχρώσεις του αρνησίθεου, του εν ισχύει μεταβαλλόμενου, είναι πολλές. Ιδού, για παράδειγμα, μια στην περιοχή της τέχνης: «Ζωγράφους που χρησιμοποιούν το αλφάβητο του ήλιου, προέρχονται από διαφορετικούς υδρογείους, αλλά κάτι κοινό συνάντησαν καθώς το «προσκτήθηκαν» και τους παρακολούθησε σε όλο το διάστημα της ζωής τους»(Gris-Arg-Rothko.Για μια πρωτογένεια» (ό.π.α., 208). Το ίδιο και εκείνες του Άλογου, όπως, τώρα, το εντοπίζει η ματιά του Μ.Παπανικολάου στον Ελύτη. Σαν τα μάτια του παιδιού, και του κοιμισμένου που αντικρίζουν τη φύση σαν πρώτη φορά, έτσι και ο ποιητής «..πλανιέται μέσα στις από-

κρυφες σκέψεις του, απαλλαγμένος εντελώς από τα δεσμά της λογικής, και ζητάει να βρει το “νόμισμα της ζωής”» (ό.π.α.,255).

Αλλά και ο Καραντώνης λέγει για το Άξιον Εστί: «...μ’ όλη την κλασική ακρίβεια της φράσης που έχει αφήσει εδώ την αοριστία ή το άλογο της υπερρεαλιστικής εκφραστικής (ό.π.α., 260). Και τι άλλο θα μπορούσε να νοηθεί πίσω από τη φράση του Andrea Mecacci ότι «ο υπερρεαλισμός συνιστά για τον Ελύτη την ίδια τη μεταμορφωτική ικανότητα της σύλληψης των αρρήτων υπαγορεύσεων των πραγμάτων, της αέναης μεταμόρφωσης του πλαισίου του υπαρκτού» (ό.π.α., 280);

Ποιες είναι αυτές οι άρρητες υπαγορεύσεις, αν όχι το Άλογο, και πως αλλιώς θα αποδοθεί στην καίρια εκδοχή της η αέναη μεταμόρφωση του υπαρκτού αν όχι ως ισχύον μεταβαλλόμενο; Αλλά και του ίδιου η άποψη ότι ο Ελύτης οικειοποιείται τον «κόσμο μέσα στον κόσμο», όπως ο Hölderlin, ο οποίος έδωσε «μεταφυσικό βάθος στο υπαρκτό και υλική οντότητα στο επέκεινα της έννοιας, ενός κόσμου διαφορετικά απροσπέλαστου» (ό.π.α.,281), τι θα μπορούσε να σημαίνει, αν όχι αυτό που ο Ελύτης ονομάζει «δεύτερη πραγματικότητα υπερτοποθετημένη επάνω σε αυτήν όπου παρά φύσιν ζούμε (ό.π.α.,281); Επίσης, ποιος είναι αυτός ο κόσμος «που φθάνει πάντα πρώτος μέσα μας» (ό.π.α.), αν όχι ένας άλογος αρχικά; Που βρίσκεται, από που έρχεται; Μπορούμε να συλλογιστούμε χωρίς αυτόν τον πίδακα, χάρη στον οποίο, για να το πούμε με δάνεια λεκτικά υλικά από τον ίδιο, «ευδοκιμεί το Αόρατο» (ό.π.α.,306), για να μην πούμε πρόκειται για το Μισανοιχτό που μένει Ακοίταχτο (ό.π.α.,134).

Κοντολογίς, εάν αφήσουμε, έστω προς ώρας, στην άκρη τον διανοητικισμό, την ώρα που θα εντοπίζουμε « ..το ανεξακρίβωτο ...μέσα στο Μάταιο και στο Τίποτα»(ό.π.α.,197), θα αναδυθεί εμπρός μας το Άλογο, το πιο γνήσιο μέρος του Είναι μας, ανεκδήλωτο μέχρι τότε λόγω φραγμών της λογικής και της ακαδημαϊκής ξεραΐλας, που δεν ανέχεται την πιο μεγάλη γενναιοδωρία του, τα αντιστάθμισμα που προσφέρει στο «πλην του θανάτου» και στην δυσωδία του κακού («Το χρονικό μιας Δεκαετίας», ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ ό.π.α.,117). Το πρώτο είναι γενναιοδωρία που περνάει μέσα από τα χέρια της ποίησης, ενώ το δεύτερο αντιστάθμισμα διέρχεται μέσα από μια λαϊκή στάση, όπως την σαρκώνει η νησιώτισσα, γιατί όχι και κάθε άλλη, παραμάνα που διώχνει «..από την κούνια μας τα δαιμονικά, προφέροντας λόγια δίχως νόημα, κρατώντας ένας φυλλαράκι ταπεινού χόρτου που έπαιρνε, ποιος ξέρει τι άγνωστες δυνάμεις, από την αθωότητα και μόνο της ίδιας του της φύσης (ό.π.α.).

Η επιστήμη δεν μπορεί να παραβγεί με τις δύο γενναιοδωρίες, όσο δεν διαλέγεται με το Άλογο. Όσο εμμένει σε έννοιες, κάτι που και αυτός ο Kant στιγματίζει: η εξέταση των αντικειμένων δια των εννοιών αφανίζει την ομορφιά (Μπερντιάεφ 2010, 260). Η τέχνη, όπως ο Ελύτης την παρουσιάζει προεικάζει μια μεταμόρφωση του κόσμου πέραν των επιστημονικών κατηγοριών. Αλλά αυτό δεν σημαίνει επουδενί ότι και η επιστήμη δεν έχει τις προϋποθέσεις για μια άλλη γνώση, στην οποία το Άλογο καταφάσκει.

6.2 Η επιστήμη: Ισχύον μεταβαλλόμενον II

Ο Πορτογάλος φιλόσοφος Perdo Vasco de Almeida Prado διατείνεται ότι υπάρχουν δύο είδη φιλοσόφων, με τους οποίους είναι δύσπιστος. Το ένα είναι οι «Τεχνικοί» (*Techniker*), που έχουν ως πρότυπο την ακρίβεια των Μαθηματικών και πιστεύουν ότι η διαύγεια έγκειται στη φόρμα, στον τύπο. Το άλλο είναι οι «Αγιογράφοι» (*Hagiographen*), στα χέρια των οποίων η φιλοσοφία γίνεται ατέρμονη εξήγηση *ιερών κειμένων*. Πραγματική φιλοσοφία, λέγει, είναι αυτή που προκύπτει με άλλο τρόπο και συγκεκριμένα μέσα από εκείνη την αναστόχαση, της οποίας η διαύγεια, η ακρίβεια και το βάθος επαληθεύονται δια της εμπειρίας. Αυτήν την αποκτά καθένας μόνος του, κάτι που γίνεται χωρίς να το συνειδητοποιεί και χωρίς να το καταλαβαίνει (στο: (Bieri ό.π.α.,7). Όλα αυτά ειπώθηκαν το 1899. Αλλά τι σημαίνει σήμερα εμπειρία; Μακάρι τα πράγματα να ήταν τόσο απλά, όπως το 1899!

Τα πράγματα έχουν αλλάξει. Και δε χρειάζεται ούτε οίκτος, ούτε χλευασμός για κανέναν και για τίποτα. Το επιστημονικό «παράδειγμα» όλο αλλάζει κι όλο ισχύει. Οι «τεχνικοί» δεν κυνηγούν απλώς και μόνο τη φόρμα. Μεγάλοι Φυσικοί και Αстроφυσικοί, Μοριακοί Βιολόγοι και Πυρηνικοί ιατροί μας οδήγησαν σε νέα δεδομένα «εμπειρίας», ασύλληπτης με τις αισθήσεις, που συνιστούν ένα αχανές πεδίο δόξης λαμπρό για τη φιλοσοφία, για κάθε άνθρωπο που απορεί και θαυμάζει. Όσο όμως για αυτούς που επιμένουν σε φόρμες – και όχι μόνο Μαθηματικές, αλλά και γλωσσικές κ.α.- προκύπτει ένα χονδροειδές σφάλμα: η αυτοπαράδοση στον αυτονομημένο από τον άνθρωπο ανορθολογισμό ενός φρικτού ορθολογισμού. Οι «αγιογράφοι» επίσης πασχίζουν όχι απλώς για αντιγραφή, αλλά για κριτική αποτίμηση των πραγμάτων. Όταν όμως εξαντλούνται σε αυτή, βγαίνουν, μάλλον, εκτός φιλοσοφικής τροχιάς, αυτοπαραδίδονται με τη σειρά τους στον σύγχρονο σχολαστικισμό. Η φιλο-

σοφία πρέπει να αρχίζει με την *εμπειρία* και να κινείται στον αστερισμό του *θαυμάζειν και απορείν*, σε έναν άλλο ορίζοντα, πέραν του τύπων και των σχολίων.

Σήμερα και οι «τεχνικοί», όπως π.χ. οι αστροφυσικοί, μας προκαλούν θετικά για μια περιπέτεια σε έναν διαφορετικό «τόπο» εμπειρίας. Όταν ακούς έναν επιστήμονα του διαμετρήματος του Στίβεν Χόκινγκ να σου μιλάει για πληροφορίες, που δεν καταστρέφονται μέσα στις μαύρες τρύπες και όταν ο ίδιος σε στιγμές αυτοεξομολόγησης παραδέχεται τη μεγάλη γκάφα του για το θέμα αυτό, όταν ακούς για «*κβαντική βαρύτητα γραμμένη στον ουρανό*» (ΒΗΜΑ 2012,8//26) και όταν, επίσης, μαθαίνεις ότι θέμα είναι: «*Η αναζήτηση υπερσυμμετρικών εταίρων των γνωστών θεμελιωδών σωματιδίων, ίσως στον μεγάλο Επιταχυντή Αδρονίων. Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε ισχυρή ένδειξη υπέρ θεωρίας Μ*», και όταν, επίσης, πληροφορείσαι ότι αυτό αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους του Μεγάλου Επιταχυντή Αδρονίων (LHC) στο CERN (ό.π.α.), δεν είναι δυνατόν να εφησυχάζεις στην κλασική φιλοσοφική παράδοση της ασιογράφησης και της τεχνολογίας. Την εποχή των Προσωκρατικών δεν «υπήρχε» DNA και γονιδίωμα, ούτε η γη κινείται. Εκτός από την *μετάτρεψι* του χρόνου της μέριμνας σε απόλυτο Da-sein στον Heidegger υπάρχει και *μετάτρεψις* της Γαλιλαίας του Ιησού σε συμπαντική «χώρα» και *μετάτρεψις* της εσωτερικής πραγματικότητας του ανθρώπου σε αχανή κώδικα πληροφοριών (Βιοπληροφορική). Πόσο λογικά ακούγονται όλα αυτά;

Ποια είναι η Imitation έναντι αυτού του επιστημονικού θαύματος; Επιστροφή σε μια νέα παράνοια της «λογικής» βγαλμένη από τα «κόκκαλα τα ιερά» της εργαλειακής ορθολογικότητας, που προσποιείται λογικότητα, ενώ είναι βαθειά βουτηγμένη στο μύθο. Επίσης, οι «ιδανικοί συνομιλητές» (Habermas) παραχωρούν τη θέση τους σε ιδανικούς δημοκόπους, κλασικό δείγμα υποκειμενικής λογικής, που φλυαρούν αναμασώντας δημοκρατικά ιδεώδη, φθονούν τους «ιδεολογικά» Άλλους, μεγαλοστομούν, όταν ο κόσμος λιμοκτονεί. Περιδίνηση σε ανελαστικά εργαλεία μεθοδικά, βγαλμένα από το Μαρξισμό και την Ψυχανάλυση, χωρίς αντίκρισμα στη σημερινή πραγματικότητα. *Επιστημονισμός, αντικειμενικοποίηση, παράνοια!* Έχουμε λοιπόν μια άλλου είδους εμπειρία επιστημονική, μια ακόμα *επιφάνεια* του Άλογου. Το Άλογο («ιερό»-ισχύον) καταφάσκει σωματούμενο διηλεκώς σε νέες μορφές επιστημονικής εμπειρίας, σε λόγο επιστημονικό πέραν συμβατικών ορίων και προσλαμβανουσών ενός απλού «λογικού» ανθρώπου. Η φιλοσοφία ή θα αντιληφθεί και θα ερμηνεύσει, όσο γίνεται, αυτή τη νέα επιστημονική εμπειρία, ή θα μείνει εκτός του *νυμφώνος*. *Εμπειρία και Άλογο!*

6.3. Η πίστη: Ισχύον μεταβαλλόμενο III

Η πίστη, όπως εδώ την αποδεχόμαστε, είναι ένας συγκεκριμένος τρόπος ύπαρξης. Η αυτονόητη Ιερότητα – το ισχύον- της Ορθόδοξης Παράδοσης και το «αυτονόητο μεταβαλλόμενο: οι δύο «καβαλάρηδες» άγιοι μας, ο άγιος Γεώργιος και ο Άγιος Δημήτριος. Το σκάνδαλο: η ελευθερία του «αναρχικού» ασκητή από κάθε μορφή βίας εξωτερικής αντιστοιχισμένη με την ελευθερία που δε συνιστά «δικαίωμα», αλλά σταυρική θυσία. Το Άλογο, η άκρα ταπείνωση, ενός Χριστού που εν τέλει όχι μόνο δεν είναι παντοδύναμος, αλλά απεναντίας α-στοχεύει κυριολεκτικά.

Στα αρχαία ελληνικά κείμενα υπάρχει πάντα μια περιπέτεια και μια πρόκληση με τις αντιφατικότητες, από την οποία κερδισμένη βγαίνει εν τέλει η λογική. Όχι μόνον επειδή συνειδητοποιεί την αδυναμία των βεβαιιοτήτων της, αλλά γιατί της παρέχεται η ευκαιρία να εκδιπλωθεί σε ένα χώρο που πάντα φοβόταν, στο Άλογο. Εκφράσεις όπως, «*ψυχρά φλογί*» (Πίνδαρος), «*μεταβάλλον αναπαύεται*» (Ηράκλειτος), «*δακρυόεν γελάσας*» (Ομηρος) είναι δείγματα γραφής (Λιαντίνης 1997). Η συνέχεια εντυπωσιακή στα εκκλησιαστικά κείμενα, όπου η βάτος ή οι «τρεις νέοι» είναι «*φλεγόμενοι και μη καιόμενοι*» (Παλαιά Διαθήκη), οι άγιοι Γρηγόριος ο Νύσσης και Μάξιμος ο Ομολογητής ομιλούν για «*στάση κινητή ή κίνηση στάσιμη*», ο άγιος Εφραίμ ο Σύρος λέγει ο «*Παντοδύναμος που την αδυναμίας περιεβλήθη*», «*ο Ζων που απέθανεν*», «*ο Ποιμήν που αμνός εγένετο*» (δες: Κάλλιστος Ware 1999,86 κ.εξ.). Κορυφαία περίπτωση ασφαλώς είναι τα κείμενα των *Χαιρετισμών* της Παναγίας. Η συνέχεια στους νεότερους χρόνους, εξ ίσου εντυπωσιακή, όπως ο Σωλομικός τίτλος «*ελεύθεροι πολιορκημένοι*». Υπόμνηση ας γίνει και στον «*άγρυπνος κοιμώμενος*» (με οδυνηρές όμως φαντασίες) στον πρόλογο του Β. Groethuysen στη «*Δίκη*» του Κάφκα.

Η συμβατική λογική, ασθμαίνουσα στο κυνηγητό του αναμφισβήτητου, δεν αντέχει τέτοιες εκκρεμότητες, δεν αντέχει Άλογο σκέψης, όπως «*να έχεις λίγα, δια να «είσαι*». Σπεύδει με αλαζονεία και αυτοθαυμασμό να τα τακτοποιήσει όλα, «*τυφλή μιλάει για χρώματα*» (Nietzsche 1953, 115). Δεν αντέχει το άλμα της πίστης, την οποία δεν βλέπουν τόσο οι θεομάχοι, όσο η πνευματική φτώχεια ορισμένων θεόφιλων πιστών, οι οποίοι συχνά αυτοπαραδίδονται σε ψυχολογικά υποκατάστατα. Νοιώθουν την ανάγκη να ζουν με «*ψυχολογικές βεβαιότητες*», με αυτοπαράδοση στο θρησκευτικό φαντασιακό, που απέχει παρασάγγες από το ρήγμα, που θραύει κλείθρα και ακυρώνει τον εγκλεισμό στο περιορισμένο. Τι είναι αυτό; «*Εμπειρία υπαρκτής μετοχής στον τρόπο της ελευθερίας από τις α-*

ναγκαιότητες του κτιστού, την περατότητα, τη φθορά, το θάνατο» (Γιανναράς 1999, 61). Επισημαίνει πάντα ο Γιανναράς τον κίνδυνο να αλλοτριωθεί η εμπειρία της αποκάλυψης σε πληροφορία (ό.π.α.).

Διακεκριμένοι άνθρωποι αδυνατούν να αποχωριστούν για λίγο τη λογική τους: γιατί να τιμωρηθεί ο βλάσφημος ληστής, αναρωτιέται ο Δήμου (Δήμου 1999,64-72). Η αναπάντητη βλασφημία ταυτίζεται με τιμωρία μόνον από έναν *ιδανικό σοφό*, κολλημένο στην αντικειμενικότητα (δες: Nietzsche ό.π.α.,121 κ.εξ). Παραφράζοντας μια θέση του Adorno για τη φιλοσοφία στα *minima moralia* θα λέγαμε: *το Άλογο της πίστης, που κάποτε φαινόταν ξεπερασμένο, διαφεντεύει τη ζωή, ούτε πέρασε, ούτε χάθηκε τη στιγμή που πραγματοποιήθηκε*. Σαρκασμός της λογικής υπάρχει σε εκείνο το «*επί πόλου όνου καθήμενος*», ή όταν στη θέση του ύμνου που μιλάει για «*συνάναρχο Λόγο*» θέσουμε «*το συνάναρχο Άλογο*» του μυστηρίου του Θεού, αλλά και την κορυφαία αντιφατικότητα, αφού ο *ιππεύων ο Μείζων* στην ουσία δεν εισέρχεται στα Ιεροσόλυμα καβαλάρης σε κάποιο άτι, αλλά συμπεριφερόμενος ως *ιππεύων ο Ελάσσων* στην ουσία «*αποσύρεται*»! Σύμπτωση ή προφητεία: «*Ουκ εν τη δυναστεία του ίππου θελήσει, ουδέ εν ταις κνήμαις του ανδρός ευδοκεί*» (δεν ευαρεστείται με ισχυρό ιππικό, ούτε θα επιδοκιμάσει τους ευκινήτους και ταχείς πόδας πολεμιστή ανδρός»). (Ψαλμ.146,10). Και η κατάληξη του *δια-λόγου*: «*Εν εκείνη τη ημέρα απολούνται πάντες οι διαλογισμοί*» (Ψαλμ.145,4). Θα μένει πάντα μυστήριο-Άλογο η αλήθεια ως περιεχόμενο, αλλά η δυναμική της συμπυκνώνεται σε ένα πρόσωπο που τα γνωρίζει όλα: «*Την τρίβον μου και την σχοίνον μου συ εξιχνίασας*» (Ψαλμ.38,3).

Ποια είναι η *Imitation*; Μια σειρά μεσσιανισμών και χιλιασμών, που προβλήθηκε μέσα από πασίγνωστα παραδείγματα: στον Hegel το *Πρωσσικό κράτος*, όπου καταφάσκει η ελευθερία συγκεκριαλιώνοντας το νόημα και το σκοπό της παγκόσμιας ιστορίας, στον K. Marx όπου το *προλεταριάτο* θα αποκαταστήσει την κοινωνική ισορροπία, στον Nietzsche όπου ο *υπεράνθρωπος* θα αποκαταστήσει το νόημα τούτης της ζωής (Μπερτιάεφ 2010, 287 κ.εξ.). Από την άλλη πλευρά: η τελετουργική επιστροφή σε ένα χασματικό ανορθολογισμό, εκκολαπτήριο «*θαυμάτων*», που προκύπτει από το αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ αγιότητας και ωμής καθημερινής πραγματικότητας, όπως εκπροσωπείται από τον πόνο και το θάνατο. Τι σχέση έχει η *εμπειρία* στην ορθόδοξη παράδοση με εκείνη της σύγχρονης επιστήμης; Εάν πιστέψεις στο *εγώ είμαι η Ζωή και η Αλήθεια* η επιφάνεια τώρα εδώ είναι πλέον επιφάνεια προσώπου. Το ισχύον μεταβαλλόμενο: *Πρόσωπο και Άλογο, το κεκρυμμένο Μυστήριο και από της Ενσάρκωσης*.

6. 4. Ο έρωτας: Ισχύον μεταβαλλόμενον IV

Πλατωνικός έρωσ, έρωσ του Νυμφίου της Εκκλησίας, έρωσ το κινούν δυναμικά πρόσωπα και πράγματα; Το Άλογο, και στις τρεις περιπτώσεις, σε όλο του το μεγαλείο! Δεν απουσιάζει ούτε και σήμερα, παρά τα λεγόμενα, ο έρωτας μεταξύ των προσώπων. Δεν έχει, πάντως, ούτε τα χαρακτηριστικά ρομαντικών εποχών, ούτε και τον «κλασικό» εμπαθή φανατισμό, που όμοιό του μόνο σε θρησκευτικό παράλογο συναντάς. Δεν θα λείψει ο έρωτας, όσο θα υπάρχουν άνθρωποι. Μόνον η εκφραστική του θα αλλάζει. Τον ζουν οι άνθρωποι κάθε εποχής με το δικό τους τρόπο. Και αυτός *ισχύον μεταβαλλόμενον*. Θα ασχοληθούμε εδώ με κάτι διαφορετικό, έναν τόπο μεταξύ έρωτα και σύγχρονης οικονομίας.

Θα καταφύγουμε στον Habermas, και ιδιαίτέρως στο γνωστό δοκίμιό του «*Μεταξύ ερωτισμού και γενικής οικονομίας: Bataille*» (*Zwischen Erotismus und Allgemeiner Ökonomie: Bataille*) (Habermas ό.π.α.,48 κ.εξ). Ο Bataille θεματογραφεί το *αδύνατο* (Unmögliches), το *απίθανο*, και το *απαράδεκτο*. Στο διονυσιακό στοιχείο εντοπίζει την άρση της διάκρισης μεταξύ του *Άνω και του Κάτω*. Επηρεασμένος από το Nietzsche και από τον κύκλο του υπερρεαλισμού του Andre Masson, αλλά ακολουθώντας διαφορετικό δρόμο από εκείνον του Heidegger, *αποχαιρετά το μοντέρνο* αξιολογώντας την έννοια του *Ιερού* και ασκώντας συνάμα ανθρωπολογική κριτική στον Χριστιανισμό. Έκδηλη είναι και η αντιπαράθεσή του στην «Γενεαλογία της ηθικής» του Nietzsche. Ο Bataille, αυτός ο bohemien τύπος, διαφοροποιείται, επίσης, από δύο θεμελιώδεις εμπειρίες που έχει αποκτήσει, από την αισθητική εμπειρία, την οποία απόκτησε στον κύκλο του υπερρεαλισμού, αλλά και από την πολιτική εμπειρία, των συντρόφων του, των ριζοσπαστών αριστερών.

Με κείμενά του, που δημοσίευσε στο περιοδικό του “Documents”, καθιέρωσε την έννοια του *Ετερογενούς* (Heterogen). Ετερογενείς ονομάζει ο Bataille όσους αντιστέκονται στην ομοιοποίηση του αστικού τύπου ζωής, αλλά και σε κάθε ρουτίνα της καθημερινότητας, σε κάθε τι το τετριμμένο, που ανακύπτει ακόμα και από τη μεθοδική διαδικασία των επιστημών. Στις θέσεις του υποφώσκουν ο υπερρεαλιστής συγγραφέας και ο καλλιτέχνης. Στην προσταγή του *ωφέλιμου*, του *φυσιολογικού* και της *νηφαλιότητας* αντιτάσσει ο Bataille τις εκστατικές δυνάμεις της *μέθης*, της *ονειρικής ζωής* και του *ορμέμφυτου*, εκείνο που σοκάρει και συγκλονίζει τους συμβατικούς τρόπους αντίληψης και βίωσης. Αυτό το βασίλειο των ετερογενών εκδηλώνεται μόνον σε εκρηκτικές στιγμές συγκλονιστικού τρόμου, όταν καταρρέουν οι κατηγορίες, που είχαν εγγυηθεί την όποια

βεβαιότητα και έμπιστη συναναστροφή του Υποκειμένου με τον εαυτό του και τον κόσμο (ό.π.α.,249). Ετερογενείς είναι κατά τον Bataille συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως περιθωριοποιημένοι και κοινωνικά αποκλεισμένοι, οι παρίας και οι άπιστοι, οι πόρνοι και το Lumpenproletariat, οι τρελοί και οι ταραξίες, οι επαναστάτες, οι ποιητές και οι boheme.

Αυτή η έννοια του ετερογενούς, εμπνευσμένη από την αισθητική, χρησιμοποιήθηκε και ως εργαλείο για την ανάλυση του ιταλικού και γερμανικού φασισμού. Ο Bataille χαρακτηρίζει τους ηγέτες του φασισμού ως ετερογενείς υπάρξεις (ό.π.α.). Είναι, συνεπώς, αδύνατη η σύγκρισή του με τον Heidegger. Βλέπουν οι δύο στοχαστές τη ζωή και την ιστορία διαφορετικά, έχουν αντίθετα πολιτικά οράματα και προφανείς διαφορές, αφού στη συγγραφή του Bataille κυριαρχεί το ερωτικό στοιχείο, ενώ στον Heidegger έχουμε επιστημονικά δοκίμια, φιλοσοφικές έρευνες και εν τέλει μια «μυστική» αναφορά στο Είναι, την αναλυτική του Dasein. Και στον Heidegger και στον Bataille πρόκειται, ωστόσο, για απόδραση από την φυλακή του Μοντέρνου, από το κλειστό σύμπαν του λογικού (Vernunft), του ιστορικά νικηφόρου στον κόσμο της Δύσης. Και οι δύο επιδιώκουν την υπέρβαση του Υποκειμενισμού, ο οποίος ηγεμονεύει τον κόσμο με την βία του και τον απολιθώνει ρίχνοντάς τον στην γενικευμένη αποκλειστικότητα εντέχνως διαθέσιμων και οικονομικά ανταγωνιστικών αντικειμένων. Κυριαρχούν εν προκειμένω η Τεχνολογία και η ανταγωνιστικότητα. Η «υπέρβαση ορίων» του Bataille (Foucault) και η υπερβατικότητα (Transzendenz) στον ύστερο Heidegger τέμνονται σε αυτό το σημείο. Η διερώτηση για όρια και για την υπέρβασή τους είναι και σήμερα μια «λυδία λίθος» σκέψης *περί πρωταρχής*, που παραλάβαμε από τον Nietzsche, μια σκέψη που, εξετάζοντας περατότητα και Είναι, κινείται στον αστερισμό της άποψης ότι κριτική και οντολογία είναι ένα.

Ο Bataille δεν επιτίθεται στο λογικό, έτσι όπως αυτό λειτουργεί στα θεμέλια του γνωστικού ορθολογισμού, των οντολογικών προϋποθέσεων της επιστήμης, η οποία κινείται σε τροχιές της αντι-κειμενίκευσης, ή της τεχνικής. Πολύ περισσότερο στρέφεται ενάντια στα θεμέλια ενός ηθικού ορθολογισμού, ο οποίος, συνεπής προς τον M.Weber, τροφοδοτεί το καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα (ό.π.α.,251) και έχει υποτάξει την όλη κοινωνική ζωή στην προσταγή της αλλοτριωτικής εργασίας και στις διαδικασίες εξομοίωσης, εκτραχύνεται δε στην περίπτωση ετερογενών του φασισμού.

Αίτημα είναι η αυτοδιάθεση και η αυτοκυριαρχία έναντι της εξ-αντικειμενίκευσης (Verdinglichung). Να μην υποβιβάζεται ο άνθρωπος και να μην εξωθείται σε μια μορφή εργασίας, που τον υποβιβάζει σε πράγμα,

αλλά απεναντίας η εργασία να τον ικανώνει, ώστε να αποκτήσει αυτοκυριαρχία, αποδέσμευση από την υποκειμενικότητα, να αφοσιώνεται σε αυτό που του αρέσει, να απομυθεύει, χωρίς να παραδίδεται στην εξαντικειμενικοποίηση. Το αυτοκυρίαρχο «αποκλείεται», δεν έχει θέση στο σημερινό κόσμο, γιατί η αστική κοινωνία είναι κοινωνία των αντικειμένων, όχι των προσώπων, κάτι που ίσχυε στη Φεουδαρχία. Το αντικείμενο αποτιμημένο σε χρήμα ισχύει πιο πολύ από το Υποκείμενο, που έχασε την αυτοδιάθεσή του και την αυθεντική του αξία. Πρόκειται, εν τέλει, για μια μορφή *αποικιοποίησης* του Ιερού (*Verfemung*), πρόκειται για απώλεια της εσωτερικής θαλπωρής. Η αστική κοινωνία στηρίζεται στην εξάρτηση από την ιδιοκτησία, από αντικείμενα που ούτε αυτοδιάθεση προάγουν, ούτε ιερότητα συνιστούν. Στηρίζεται σε έναν κοινωνικό εξορθολογισμό χωρίς έλεος.

Δικαίωση αναζητούσε ο άνθρωπος πάντα, πεισματικός ακόλουθος μιας εσχατολογικής προσδοκίας. Πάσχιζε να υπερβεί την εξαντικειμενίκευση και διεκδικούσε αυθεντική χειραφέτηση. Ο σύγχρονος άνθρωπος, επίσης, αναζητάει δικαίωση, ικανοποίηση και αναγνώριση, αλλά πρωτίστως στην ιδιωτική του «ποιητική» σφαίρα (ό.π.α.,265). Την προτιμάει αντί της συμμετοχής στο παιχνίδι της πολιτικής εξουσίας, της συμμετοχής στην παραγωγική διαδικασία και της απόλαυσης, την οποία εξασφαλίζουν οι πολιτικοί μέσα από τη δημοσιότητα που τους επιδαψιλεύουν τα ΜΜΕ. Ποια είναι η *Imitation*; Μια σαρκαστική μορφή ετερογενούς: η «*αγοραία*» οικονομία, η γνωστή των σύγχρονων «*αγορών*», σε πλήρη αντιστοίχιση με τον *αγοραίο έρωτα*. Δεν πρόκειται για λογοπαίγνιο, αλλά για τραγική πραγματικότητα. Η ανθρωπότητα έχει τους σύγχρονους παρανοϊκούς καβαλάρηδες, θρασύτατους βητευτές, τα πιο κτηνώδη «άλογα Διομήδη», θλιβερά υποκατάστατα του υγιούς ανθρώπινου ερωτικού στοιχείου, η πιο χυδαία μορφή πορνικής κακοποίησης του ανθρώπου, αφού σπλώνεται η σωματικότητά του και καθίσταται ο ίδιος υποχείριο ανέραστων υποκειμένων. «Σκοτώστε τους γλυκά» είναι ο τίτλος της ταινίας του Μπραντ Πιτ, που αν και αναφέρεται στο αμερικανικό εγκληματικό πάνθεο, εύκολα θα αποτελούσε παράγγελμα των ιθυνόντων της οικονομίας των αγορών. Εξαντικειμενίκευση, αποικιοποίηση, χειραγώγηση, προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από τους *ετερογενείς των αγορών*. Δεν τους πρόλαβε, απ' ό, τι φαίνεται, ο Bataille, για να τους συμπεριλάβει στα παραδείγματά του!

Που είναι η αλήθεια; Τα όρια μεταξύ έρωτα (Φροούντ) και οικονομίας (Μαρξ) δεν διακρίνονται πλέον με τη βοήθεια παραδοσιακών ερμηνευτικών εργαλείων, όπως μας τα παρέδωσαν οι Φρόουντ και Μαρξ. Η παλαιά

ρήση ότι ο «έρωτας περνάει από το στομάχι», ή από το libido, μάλλον ξέμειναν στη στροφή του δρόμου. Για να μην πούμε, ότι και τα δύο εκβάλλουν σε κρυφή φιλαυτία. Ο έρωτας είναι μια αλήθεια, πέραν του χρηστικού, βρίσκεται στον αντίποδα κάθε υπο-λογισμού και κάθε σεμνοτυφίας του λογικού, συνιστά κλήση στην ιερότητα και ενεργητική αρχή της ζωής. Είναι χαρακτηριστική έκφανση του Άλογου, μια επαναστατική πράξη, που κανέναν δεν πληγώνει. Ο πυρήνας του παραπέμπει στους όρους της ύπαρξης ζωής, βιολογικής και μετα-βιολογικής. Πρόκειται για ένα ισχύον μεταβαλλόμενο, πρωτίστως σε ανθρωπολογική τροχιά και όχι αποκλειστικώς σε ιστορική: είναι προσωπική, ιδιαίτατη καθενός υπόθεση, είναι μορφασμός, χειρονομία και βλέμμα του Άλογου.

Δεν μας εκφράζει εδώ η άποψη του Σοπενχάουερ μίλησε «για ψευδαισθήσεις του έρωτα που καθιστούν το άτομο παιχνίδι του γένους» (Μπερντιάεφ ο.π.α.,139). Δεν έγκειται, επίσης, η αξία του έρωτα στο γεγονός ότι εκδιώκει ανησυχίες, ακόμα και φόβο θανάτου, αυτό που ο Yalom ονομάζει «ερωτική μακαριότητα» (δες: Yalom 2008,222.), αυτή μόνον οι επαγγελματίες ψυχαναλυτές τη διακρίνουν, όχι οι ερωτευμένοι. Το Άλογο του έρωτα έγκειται πρωτίστως στην ιλιγγιώδη δυναμική του. Με στίχους της Σαπφούς:

*Ἔρος δηῖτέ μ' ὀ λυσιμέλης δόνει,
γλυκύπικρον ἀμάχανον ὄρπετον.*

(Και πάλι ο Έρωτας, που λύνει τα μέλη, με συγκλονίζει,
αυτό το γλυκόπικρο ερπετό, που είναι αδύνατο
να του ξεφύγεις) (Bowra, τομ. Α', ό.π.α.272).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ, Δ.Κ. Τα άλογα στο έπος της Ιλιάδας, www.e-horse.gr.
- ΒΑΛΛΑΩΡΙΤΗΣ, Ν., Ο Παράγων Άλογο. Στο : «Αττικός» 6/1966.
- BIERE, P., Das Handwerk der Freiheit. Über die Entdeckung des eigenen Willens, Frankfurt a.M.2006 (5).
- Bowra, C. M., Αρχαία ελληνική λυρική ποίηση, τομ. Α΄ και Β΄. Μετ. Ι. Ν. Καζάζης, Αθήνα 1983 και 1985 (MIET).
- ΒΗΜΑ, εφημ. science,15.01.2012,8//26.
- ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, Χ., Σχόλιο ερμηνευτικό στο Ματθ.16,13-20. Στο: 2000 χρόνια μετά. Τίνα με λέγουσιν οι άνθρωποι είναι; Αθήνα 1999, 60-63.
- ΔΗΜΟΥ, Ν., Χριστός εναντίον Θεού. Στο: Στο: 2000 χρόνια μετά. Τίνα με λέγουσιν οι άνθρωποι είναι; Αθήνα 1999,64-72.
- GADAMER, H.G., Ende der Kunst? In: Gadamer, H.G., Das Erbe Europas, Frankfurt a.M.1995α(3).
- GADAMER, H.G.,Hans –Georg Gadamer im Gespräch, hrsg.von C.Dutt, Heidelberg 1995b (2)
- HABERMAS, J., Die Verschlingung von Mythos und Aufklärung: Horkheimer und Adorno. In: Der philosophische Diskurs der Moderne. Zwölf Vorlesungen, V, Frankfurt a.M. 1985, 130-157(Suhrkamp).
- HABERMAS, J., Bataile Zwischen Erotismus und Allgemeiner Ökonomie. In: Der philosophische Diskurs der Moderne. Zwölf Vorlesungen, V, Frankfurt a.M. 1985,248 ff.
- HEIDEGGER, M., Εισαγωγή στη Μεταφυσική. Μετ. Χ. Μαλεβίτση, Αθήνα 1973 (Δωδώνη).
- ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ, Ι., (σύνθεση-επιμέλεια), Οδυσσέας Ελύτης. Ο ναυτίλος του αιώνα, Αθήνα 2011(Ίκαρος, παραπομπές: Ελύτης 2011).
- ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ι.Ε., Μεταξύ Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής. Σε αναζήτηση της χαμένης σωματικότητας και χρονικότητας του παιδιού», Αθήνα 1998 (Γρηγόρης).
- ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Ε., Η ρόγα της κυπάρισσος. Στο: Παιδαγωγικός Λόγος 3/2010,11-42.
- ΛΙΑΝΤΙΝΗΣ, ΓΚΕΜΑ, Αθήνα 1997.
- ΜΑΓΚΛΙΝΗΣ, Η., Ντίκενς, ριζοσπάστης, διαχρονικός, επίκαιρος. Ο συγγραφέας που αφουγκράζεται τον κόσμο, τις ανισότητες, τις συγκρούσεις. Εφημ. Καθημερινή, Κυριακή 22.01.2012, Τέχνες Γράμματα, 2.
- ΜΑΚΡΑΚΗΣ, Μ., Φιλοσοφία της θρησκείας στη Λογοτεχνία, Αθήνα 1989.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ε. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ

- ΜΠΕΡΝΤΙΑΕΦ, Ν., Δοκίμιο Εσχατολογικής Μεταφυσικής. Μετ. Χρ. Μαλεβίτση, Αθήνα 2010(Αρμός).
- NIETZSCHE, F., Πέραν του καλού και του κακού. Μετ. Μ. Ζωγράφου/Κ. Μεραναίου, Αθήνα 1953(Μάρης).
- ΡΑΜΦΟΣ, Σ., Η λογική της παράνοιας, Αθήνα 2011.
- SCHULZ, W., Philosophie in der Veränderten Welt, Stuttgart 1993 (6) (Neske).
- π. ΦΑΡΟΣ, Φ., Η παραχάραξη μιας αλυτρωτικής προτάσεως. Στο: 2000 χρόνια μετά, Αθήνα 1999,108-117.
- ΥΑΛΟΜ, Ι. D., Στον κήπο του Επικούρου. Αφήνοντας πίσω τον τρόπο του θανάτου. Μετ. Ε. Ανδριτσάνου-Γ. Ζέρβας, Αθήνα 2008(ΑΓΡΑ)
- WARE, ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ (επ. Διοκλείας), Αληθώς Θεός και αληθώς άνθρωπος. Στο: 2000 χρόνια μετά. Τίνα με λένε οι άνθρωποι είναι; Μετ. Ι. Λιγνάδη (Ακρίτας), Αθήνα 1999, 86-89.

Ο Ιωάννης Ε. Θεοδωρόπουλος (1949) είναι διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Tübingen. Υπηρέτησε ως Σύμβουλος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Εξωτερικού, ως Επικουρος και Αναπληρωτής Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, και ως Καθηγητής στην Α-ΣΠΑΙΤΕ Πατρών. Το γνωστικό του αντικείμενο είναι η «Φιλοσοφική Παιδαγωγική». Είναι ιδρυτής και διευθυντής του περιοδικού «Παιδαγωγικός Λόγος». Έχει συγγράψει πολλά βιβλία και επιστημονικά άρθρα στην ελληνική και γερμανική γλώσσα.

sergoula2@yahoo.gr